

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

**Čarodějnické kulty a alternativní léčebné
metody v rovníkové Africe**

**Witch cults and alternative treatment methods in
equatorial Africa**

Vedoucí práce

PhDr. Monika Nová

Autor práce

Bc. Lucie Poprocká

Praha 2015

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce paní PhDr. Monice Nové za skvělé vedení a podporu při zpracovávání diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat rodině a kamarádům, kteří se mnou měli strpení během psaní a podporovali mě.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.“

V Praze dne 4. 5. 2015

Podpis: .....

Anotace

Diplomová práce „Čarodějnické kultury a alternativní léčebné metody v rovníkové Africe“ pojednává o problematice šamanských a léčitelských praktik na území Afriky a to především v oblasti rovníku. Představuje čarodějnictví a porovnává ho se šamanstvím, léčitelstvím a dalšími praktikami Afrických domorodých kmenů a konkrétními léčebnými metodami, které praktikují šamané, medicinmané a léčitelé. Zároveň tyto metody porovnává s kvalitou zdravotnických služeb, které jsou v dané oblasti dostupné. Praktická část podává výzkumné šetření, které analyzuje vztah obyvatel Ugandy z vesnice Nyakyera a okolí, k zdravotnické péči a jejich postoj k šamanským léčitelům.

Klíčová slova

Afrika, rovník, čarodějnictví, šaman, léčitel, magie, zdravotnictví, Uganda

Annotation

Thesis topic "Witch cults and alternative treatment methods in equatorial Africa" deals with the problems of shamanism and treatment methods in Africa, mainly in the equatorial area. Introduces witchcraft and compares it to shamanism, healing and other methods of the African aboriginal tribes and specific healing methods which are practised by shamans, medicine men and healers. At the same time it compares these methods to the quality of the medical services which are available in the given area. Practical part shows research solutions analysing the relations of the citizens from an Ugandan village Nyakyera and surrounding areas to healthcare and their attitude towards the shaman healers.

Keywords:

Africa, equator, witchcraft, shaman, healer, magic, healthcare, Uganda

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	7
ÚVOD	8
1. VYMEZENÍ ROVNÍKOVÉ AFRIKY	10
2. ČARODEJNICKÉ PROKLETÍ AFRIKY	13
2.1. Čarodějnictví jako sociální hrozba.....	14
2.2. Osoba čaroděje a čarodějnice	15
2.3. Prokletí afrických albínů	17
3. AFRICKÉ KMENY	20
3.1. Jorubové	20
1.1 Náboženský systém Jorubů	20
1.2 Čarodějnictví Jorubů.....	22
1.3 Jorubské léčitelství	23
3.2. Azande.....	23
1.4 Azandské čarodějnictví.....	24
1.5 Azandské léčitelství	25
3.3. Vodun (Vúdú).....	26
1.6 Kult předků	29
1.7 Obětování ve Vodun.....	30
4. AFRICKÉ RITUÁLY	32
4.1. Kanibalismus.....	32

4.2.	Ženská obřízka	33
4.3.	Obětování bohům	34
4.4.	Iniciační rituály	34
5.	ALTERNATIVNÍ LÉČEBNÉ METODY V AFRICE.....	36
5.1.	Šamanismus jako tradiční léčitelství	39
5.2.	Africký šaman.....	41
5.3.	Diagnostika	43
1.8	Bylinky	44
6.	UGANDSKÁ REPUBLIKA.....	46
6.1.	Armáda Božího odporu	46
6.2.	Zdravotnictví v Ugandě	47
6.3.	Šamani v Ugandě.....	48
6.4.	Shalom for Uganda.....	49
7.	VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	51
7.1.	Metoda šetření	52
7.2.	Charakteristika zkoumaného vzorku.....	53
7.3.	Výsledky šetření	54
7.4.	Diskuze	62
8.	ZÁVĚR	66
	Seznam použité literatury	68
	SEZNAM PŘÍLOH	72

SEZNAM ZKRATEK

WHO – Světová zdravotnická organizace (World Health Organization)

HIV – Human Immunodeficiency Virus, vir ze skupiny retrovirů způsobující AIDS

AIDS - Acquired Immune Deficiency Syndrome, syndrom získaného selhání imunity

TBC – Tuberkulóza

Vyzn. – Vyznání

ÚVOD

Afrika, známá také jako černý kontinent, je podle mého názoru ten nejzajímavější, nejkrásnější, ale také nejrozporuplnější kontinent světa. Život v Africe je velmi rozmanitý, plný zajímavých a nepředvídatelných událostí. Žije zde více jak jedna miliarda obyvatel celosvětové populace. Najdeme zde nepřeborné množství kultur, vyznání a zajímavostí. Sama mám k Africe velmi úzký vztah, ať už na turistické úrovni, nebo také dobrovolnické činnosti. Je to krásný kontinent, který ovšem potřebuje naši pomoc, aby neupadl v zapomnění.

Cílem mé diplomové práce je podat základní povědomí o čarodějnictví a lidových léčitelích v Africe. V práci se zaměřuji na oblast rovníkové Afriky. Jde především o státy, které přímo protíná rovník, každopádně mám zde určitou toleranci na okolní státy, které rovník přímo neprotíná. V těchto oblastech se můžeme setkat s velkým výskytem čarodějnictví a šamanství. Čarodějnictví, bylo, je a bude napořád nedílnou součástí černého kontinentu. Ať už se jedná o čarodějnické kultury a kmeny, nebo jen o různou magii a kouzla, které lidi děsí nebo jim naopak pomáhají. Obyvatelé Afriky věří, že díky čarodějnickým silám jsou proklínáni a jedině čaroděj na ně může seslat zlou nemoc. Říká se, že v noci, když všichni spí, objeví se u jejich domu takzvaný „night dancer“, který tančí a přivolává na jednotlivce nebo celou rodinu ošklivé nemoci. Tím se dostáváme na druhou stranu problému, a na scénu přichází šaman, který od problémů způsobených čarodějnictvím lidem pomáhá. Je to jakýsi lidový léčitel. Léčí pomocí různých bylinek a souzněním s duchy a vesmírem. Šamanství je v Africe jakýsi druh přivýdělnku a businessu, který lidem spíše škodí, než aby jim pomohl. Nelze ovšem všechno brát tak jednoznačně. Ne vždy musí být čarodějnictví zlé a ne vždy je šaman pouze podvodníkem, který oklamává lidi za účelem zisku. Existují kmeny oddělené od civilizace, které mají své kmenové šamany. Ti se svým obyvatelům skutečně snaží pomoci a sami věří, že oplývají jakousi magickou mocí. Zůstává však otázka, jestli může být něco takového skutečné.

Toto téma jsem si vybrala, jelikož mi tato tvář Afriky přijde fascinující, až místy pohádková. Myslím si, že naše společnost není moc informována o této problematice.

Proto bych chtěla touto prací alespoň částečně přispět do toho nevelkého množství publikací o tomto tématu. Jsem si vědoma, že je to velké téma a rozhodně se zde nechci pouštět do podrobného vysvětlování a nějakého hlubinného výkladu problému. Mým cílem je podat základní informace o čarodějnictví, šamanství a šamanských alternativních léčebných metodách v oblasti rovníku. Přiblížit tuto problematiku a poukázat na to, že odborná medicína má v Africe velkého konkurenta, který v mnoha případech nepáchá pouze dobro.

V praktické části této práce předkládám výzkumné šetření prováděné s obyvateli Ugandy ve vesnici Nyakyera. Cílem šetření je zmapovat, zdali se obyvatelé při zdravotních obtížích obracují s prosbou o pomoc na šamany nebo zdali jdou spíše do odborných zdravotnických zařízení. Dále zde analyzuji míru návštěvnosti u šamana mezi muži a ženami a tyto výsledky porovnávám.

1. VYMEZENÍ ROVNÍKOVÉ AFRIKY

Afrika představuje přibližně jednu pětinu souše na celém světě. Je po Asii a Americe třetím největším kontinentem planety. „Afrika je nejteplejším kontinentem. Největší vliv na podnebí Afriky má její samotná poloha, kdy většina území leží mezi obratníky Raka a Kozoroha. Většina území se tudíž nachází v tropickém podnebném pásu. Pobřežní část Jihoafrické republiky a ke Středozevnímu moři přiléhající část severní Afriky spadá již do subtropického podnebného pásu.“ (Šerý, 2013, s. 33)

V Africe žije více než jedna miliarda obyvatel. Je velmi rozmanitá, co se týká různých etnik, národnostního složení, místních poměrů a celkově vnitřního uspořádání obyvatelstva. „Africká etnika jsou tvořena až miliony nebo opačně pouze stovkami příslušníků. Počet jednotlivých jazyků, jež velmi často představují nejdůležitější aspekt příslušnosti k danému etniku, je obrovský. I z tohoto důvodu je možné narazit celou řadu složitých struktur snažících se odrážet tyto poměry.“ (Šerý, 2013, s. 50 – 51)

Afrika je zároveň považována za nejchudší kontinent světa. Co se týče hospodářství, tak nejvíce jsou rozvinuta pobřežní centra a oblasti kde je možný mimo kontinentální obchod. Těží se zde uhlí, ropa, zemní plyn, uran, diamanty, zlato a další. Největším zdrojem příjmu je pro Afriku cestovní ruch. Nejvíce lidé navštěvují severní Afriku, ale také Keňu a Tanzánii, které se nacházejí na východě. (Šerý, 2013)

Pod rovníkovou Afriku řadíme několik států, které přímo protíná rovník, ale také ty, které rovník přímo neprotíná. Geograficky je to velké území od Sahary až k obratníku Kozoroha.

Státy, které přímo protíná rovník:

- Gabon
- Republika Kongo
- Demokratická republika Kongo
- Uganda
- Keňa
- Somálsko

Ostatní státy řazené do rovníkové Afriky jsou Ghana, Togo, Benin, Kamerun, Rovníková Guinea, Nigérie, Středoafriická republika, Jižní Súdán.

Tabulka č. 1: Státy rovníkové Afriky – náboženské a jazykové složení

Stát	počet obyvatel (mil.)	náboženství/vyznání	Jazyky
Gabon	1,67	Křesťanství, Animismus, Islám	Francouzština fang, myene, eke, punuešira, kikongo, mbere, kota, ndjabi, lumbu
Republika Kongo	4,1	Křesťanství, Afro – křesťanství, Animismus, Islám	Francouzština Monokutuba Lingala Banutské jazyky
Demokratická republika Kongo	75.5	Křesťanství, Afro – Křesťanství, Islám, Animismus, Vitalismus, Spiritismus	Francouzština Svahilština Lingala Kikongo Chiluba
Uganda	35,8	Křesťanství, Islám, Animismus	Angličtina Svahilština Lugandština
Keňa	43	Křesťanství, Islám, Tradiční náboženství	Angličtina Svahilština
Somálsko	10,4	Křesťanství, Islám	Somálština Arabština Italština Angličtina

Zdroj: www.mzv.cz (Tabulka vlastní)

2. ČARODEJNICKÉ PROKLETÍ AFRIKY

Čarodějnictví a magie provází člověka už od pravěku po současnost. Nelze ho považovat za vědu ani náboženství. Je to praktické umění, které souvisí s magií a kouzly.

Toto udává na pravou míru (Wolf, 2009, s. 5) „Magie byla ovšem také ztotožňována a zaměňována s čarodějnictvím, šarlatánstvím, okultismem a jinými podivnými praktikami jednotlivců nebo skupin lidí. Ve skutečnosti měla s nimi jen velmi málo společného, protože magie, zvláště přirozená magie, měla vždy univerzální charakter a nelze ji ztotožňovat s jakýmkoliv dílčími poznatky a často jen módními naukami či směry v historii lidského poznání.“ Čarodějnictví tedy nelze úzce spojovat s magií. Magie byla odpradáвна silou pozitivní a opírala se o víru člověka, který věřil, že pomocí magických sil může ovlivňovat přírodu a dokonce i bohy. Lze tedy říci, že magie úzce souvisí se vznikem náboženství.

„S čarodějnictvím jsou spojovány nešťastné události, které přichází znenadání a nečekaně - náhlá úmrtí, záhadná onemocnění, nehody, neplodnost, neúspěch v podnikání. Podezření budí především sled po sobě jdoucích neštěstí, jež nemají racionálního vysvětlení a které by kterýkoliv západní pozorovatel interpretoval v neutrálních kategoriích smůla či náhoda.“ (Mildnerová, 2008, s. 6) Čarodějnictví je podle antropologů jakýsi ukazatel nezdravé společnosti. Často se také týká osob, které čelí sociální exkluzi. Tyto osoby na sebe obecně přitahují pozornost a jsou zahalené jakýmsi tajemnem a jsou stereotypizovány jako vetřelci. Lidé si je spojují se strachem a nebezpečím.

„Čarodějnictví používá zvláštních sil a způsobů ke zničení existující struktury společnosti s cílem způsobovat lidem vážná poranění nebo smrt“ (Lawson, 1998, s. 133) Tato stručná definice asi nejvíce vystihuje podstatu čarodějnictví. Na světě existuje mnoho čarodějnických kultů, které svou činností tuto definici rozhodně nevyvrací. Například kult Wicca, který sice praktikování zla důrazně odmítá, ale existují zde různé spekulace. Čarodějnictví a kouzla ale v některých případech mohou přinést i dobro. „V Africe jsou

jedněmi z nejpoužívanějších kouzel kouzla zaměřená na lásku, sex, peníze a samozřejmě různé druhy zlovolných očarování. Kouzla lásky mají široké spektrum – od získání milenky přes udržení věrnosti manžela až k vyvolání impotence.“ (Šulcová, 2013)

V Demokratické republice Kongo se z čarodějnictví obviňují dokonce i děti. Jedná se většinou o děti ve věku mezi osmi až čtrnácti lety. To vše souvisí s dětskými vojáky, kteří jsou v této oblasti velmi rozšířeni. Mohou to být jak chlapci, tak dívky. Děti v Kongu jsou spojovány se zlem, proto jsou ve velkém spojovány s čarodějnictvím. Antropologové se shodují, že jde především o sociální, ekonomické a politické faktory, které stojí za tímto problémem. Děti nemohou svou údajnou čarodějnickou moc používat samy, proto jsou vždy spojovány s osobou nějaké čarodějnice, která na ně svou čarodějnou moc přenese. Společně podnikají noční cesty s dalšími čarodějnicemi a dětmi, při kterých pijí krev a jedí lidské maso. Doprovázející čarodějnicí dítěte je většinou žena, která se ho ujala. Zpravidla se totiž jedná o sirotky a děti ulice, děti s fyzickým postižením a podobně. Pokud se dítě veřejně přizná, je na něm spácháno násilí. (Jánská, 2012)

V této práci se ovšem zaměřuji na čarodějnické kultury, spolky a praktiky v oblasti rovníkové Afriky s určitou tolerancí na země, které rovník přímo neprotíná. Konkrétními případy se budu dále zabírat v dalších kapitolách.

2.1. Čarodějnictví jako sociální hrozba

Čarodějnictví je v Africe velmi rozšířeným jevem. Nelze však přehlížet jeho ničivý dopad na zdejší společnost. Lidé jsou si nejistí a jejich podezřívavost může často vést k obviňování, napadání až dokonce k zabíjení nevinných lidí. Bowie (2008) uvádí, že v Kamerunu zatkli vojáci všechny obyvatele vesnice Kesham pro podezření, že zaživa pohřbili ženu s jejím milencem. Tento pár byl údajně vinen z náhlé smrti 22 osob během čtrnácti dnů. Tuto dvojici samozřejmě identifikoval vesnický šaman, zaměřený proti čarodějnictví. Dvojice byla zbita, ale vesničané byli vyvražďováni nadále. Posléze byla

dvojice pravděpodobně upálena nebo přivázána k těžkým kamenům a svrhnuta do řeky. Noviny, které tuto zprávu zveřejnily, byly ale bohužel na straně vesničanů. Ti byli nakonec pro nedostatek důkazů propuštěni. Úřady by v těchto situacích měly rozhodně prosazovat zákony nad lidové představy a tradice.

„Několik autorů upozornilo na spojitost mezi čarodějnictvím a modernizací. Například v jižním a západním Kamerunu zahrnuje nový typ čarodějnictví označovaný jako ekong, kupe, či famla i to, že se z lidí dělají zombiové a využívají se na otrocké práce.“ (Bowie, 2008, s. 220) Čarodějové mezi sebou různě obchodují, směňují maso svých obětí a kupují si jakési balíčky štěstěny, které jim můžou přinést hojnost, úspěch, nebo také nemoc a neštěstí.

Ne pro všechny kmeny je ale čarodějnictví hrozbou. Například Pygmejové a Mbutové nejeví velký zájem o čarodějnictví. Například, když někdo umře, nepotřebují si vysvětlovat příčinu čarodějnictvím, nehledají důvody, které mají základ v nadpřirozenu. Dovedou si tuto skutečnost vysvětlit reálnými a naprosto přirozenými důvody, které nikoho nijak neohrožují. (Bowie, 2008)

2.2. Osoba čaroděje a čarodějnice

Čaroděj je a v podstatě vždy byl protihráčem kouzelníka nebo šamana. Původně zpravidla působil jen zlo a vše dělal tajně a skrytě. Od pradávna vznikaly proti čarodějům a především čarodějnicím různé spolky a tajné instituce, které se snažily jejich zlo vymítit. Čarodějnictví je, jak už jsem psala výše, nejčastěji chápáno jako zlé čarování. Zelený (2007) píše, že mu propadají především slabší jedinci, kteří zneužijí síly, které se jim nabízejí při iniciačním obřadu. Duchové jim v tu chvíli nabízejí moc, kterou mohou využít k zabíjení a ničení.

„Člověk nemůže ovládnout, že je čaroděj. Není jeho vina, že se narodí s čarodějnictvím v těle. Může být docela neznalý toho, že je čaroděj a dosti nevinný z aktů čarodějnictví.

V tomto stavu nevinosti může někomu nevědomě způsobit zranění, ale pokud je, jako v několika případech, odhalený věštcem, začne si svých sil být vědom a začne je užívat zlomyslně.“ (Evans-Pritchard, 1976, s. 58)

Čarodějnice nebyly odpradáвна vždy jen zlé ježibaby. Patřily mezi ně babky bylinkářky, které svými bylinkami dovedly vyléčit mnoho nemocí, nebo také vědmy, které předvídaly budoucnost. „V některých jazycích dokonce slovo čarodějnice znamenalo „moudrá žena“. Bylinkářky – vědmy se vyznaly v tajích přírody. Věděly mnoho o působení rostlin, hub, kamenů, kovů, drahokamů, ale i barev a vůní. Jejich poznatky, někdy zdánlivě nesmyslné přispěly mnohdy k užitečným vědeckým objevům. A tak stará přírodní magie ovlivnila lékařství, chemii, biologii a fyziku.“ (www.regionpress.cz)

Co se týká dějin, tak můžeme rozlišit tři druhy čarodějnic:

- Místní vědma nebo ranhojič – Léčí nemoci a případy neplodnosti, odvrací účinky kouzel seslaných nepřátelskou čarodějnici. Používá kouzelné prostředky a rostlinné léky. Vykládá znamení a dává lidem rady do života. Je tedy prospěšná, ale zároveň dovede provozovat ničivou magii. Tento typ čarodějnice má ve společnosti stále místo.
- Černá čarodějnice – Zlá čarodějnice. Lidé věří, že má v sobě zášť a zlovolnost. Okáže lidi uřknout a uhranout. K tomu jí stačí pouhá myšlenka, pohled nebo slovo. Je odkázána na okraj společnosti, jelikož jí lidé zavrhují.
- Satanistická čarodějnice – Tato čarodějnice je v úzkém spojení s démony. S ostatními čarodějnicemi se setkávala na sabatech, kde se konaly nesvaté rituály. Je spíše diskutabilní, jestli čarodějnice tohoto druhu vůbec kdy existovaly. (Cavendish, 1994)

Postupem času ale čarodějnice ztratily úctu a začaly se setkávat s nepochopením. To vedlo k jejich systematické likvidaci. Lidé přestali jejich nadpřirozené síly chápat a byli přesvědčeni, že čarodějnice používají nějaké temné síly.

V 15. století se čarodějové a čarodějky začali označovat jako kněží, kněžky nebo služebníci Satana. Lidé byli přesvědčeni, že tajně slouží Satanovi černé mše a on je za to odměňuje magickou mocí. Později vypukly hony na čarodějnice. Vše vygradovalo v takzvané čarodějnické procesy, kdy byl někdo označen za ďáblovu služebníka, uvrhnut do žaláře a mučen dokud se nepřizná a neprohlásí, že opravdu slouží ďáblu. Poté následoval trest smrti. Nejčastější bylo upálení, oběšení, či poprava. (www.deti-noci.cz)

2.3. Prokletí afrických albínů

Podle nezávislého deníku Independent je jeden ze 17 tisíc lidí, narozených po celém světě albín. Smutným faktem je, že nejvíce se jich narodí práce v Africe, kde téměř většinu z nich postihne krutý osud. Albíni v Africe jsou pronásledováni, zmrzačováni a vyvražďováni. To vše jen díky pověrčivosti. Albinismus mají za následek dědičné geny, které způsobují částečný nebo úplný nedostatek pigmentu na kůži, vlasech a očích. Nejvíce jsou albíni znevýhodňováni v Tanzánii, dále v Burundi, Keni, Kongu, Ghaně, ojediněle v Zimbabwe. (www.nezavisly.com)

Albíni v Africe mají krutý život. Někdo přežije, každopádně v nízkém věku, díky přílišnému slunci zemře na rakovinu kůže. Některé děti se nestačí ani pořádně nadechnout a už jsou jejich končetiny používány k léčitelství a magii. Afrikou traduje pověra, že pokud je muž nakažený HIV a má pohlavní styk s albínkou, tak se vyléčí. To je jedna z mnoha pověr, díky které jsou albíni v Africe diskriminováni. „Pověry o albínech rozšířené hlavně v Africe mají na svědomí stovky životů. Postižení jedinci jsou zabíjeni nejen kvůli tomu, že ostatní lidé věří v to, že jde o demony. Na některých místech kontinentu jsou také prodávány části jejich těl za vysoké sumy, protože mají mít léčivé účinky. Například v Tanzánii bylo od roku 2006 takto zabito přes 70 lidí.“ (Mareček, 2015, s. 51)

Šamani věří, že lektvary připravené z částí těla albínů dokážou léčit a přináší slávu a bohatství. Amulety vytvořené z jejich končetin a částí těla přinášejí do domu blahobyt a pohodu, zajistí úspěch v lovu, ochrání živé před nástrahami podsvětí, pomohou získat náklonnost žen a podobně. Zde uvádím výčet dalších pověr, které o albínech kolují:

- Rezavé vlasy zapletené do rybářské sítě pomohou ulovit zlatou rybkou, která má ve svých útrokách zlato.
- Když se na zem nasype popel spáleného těla albína smíchaný s vodou, vyjde zlato ze země na povrch a ukáže zlatou žílu.
- Ruce a nohy albínů rychle uzdravují.
- Krev albínů se používá k magickým rituálům.
- Amulety z pohlavních orgánů albínů dokážou vyléčit jakoukoliv pohlavní nemoc.

Dále uvádím několik případů z tisku a internetových portálů:

- *„V západní Tanzanii v květnu 2008 vtrhli dva muži s dlouhými noži do chatrče, kde obědvala rodina Makoj. Usekli nohy pod kolena jejich sedmnáctileté dceři a odnesli je. Dívka vykrvácela.“* (www.spirit.cz)
- *„V Burundi vyvlekli neznámí z hliněné chatrče vdovy Nizigijimana jejího šestiletého syna. Nejprve chlapce zastřelili a potom mu před očima jeho matky uřízli jazyk, penis, ruce a nohy. Sebrali tyto „nejcennější“ části těla a odešli. Nikdo z vesnice si nedovolil zasáhnout.“* (www.spirit.cz)
- *„Když jsem se narodil, lidé věřili, že je albinismus prokletí. Matce komunita poradila, aby mě otráвила. Odmítla. Jak jsem vyrůstal, byl jsem odsunut na okraj společnosti. Nemohl jsem se účastnit společných akcí. Mnoho lidí věřilo, že by se*

ode mě nakazilo. Na ulici na mě křičeli: 'Duch!' Těhotné ženy si odplivávaly.“
(www.zpravy.idnes.cz)

Na internetu je mnoho dalších reportáží, které upozorňují na tento obrovský problém. Tanzanská vláda dokonce kvůli útokům na albíny zakázala čarodějnictví a zatýká šamany, kteří mají s těmito útoky něco společného. Upozorňuje obyvatele, že při podezření bude policie zatýkat každého bez výjimky. V Africe se konají vraždy albínů na objednávku. Jejich postižení je odsouvá na okraj společnosti. Je téměř nemožné a velmi vzácné potkat v Africe albína na ulici. Sama jsem takové štěstí měla na své studijní stáži v Zambii. Tam se s tímto problémem lze také setkat, ale jen zřídka.

Utrpení albínů v Africe není zrovna téma, které by bylo populární. Podle mého názoru je to špatně a mělo by se o tom mluvit. Naštěstí už se situace vylepšuje. Módní návrháři ze světa zvou africké albíny na přehlídková mola, ukazují se v hudebních videoklipech známých interpretů a celkově se tento problém začíná medializovat. Bohužel neexistuje ani literatura zaměřená konkrétně na problematiku albinismu v Africe.

3. AFRICKÉ KMENY

3.1. Jorubové

Jorubové jsou tradiční africký kmen, který se vyskytuje především v západní Nigérii, Ghaně, Togu a Beninu. Příslušníků kmene Jorubů je na světě až deset milionů. Nevyskytují se ovšem pouze na africkém kontinentu. Někteří jsou na Kubě, v Brazílii a ve Spojených státech, kde někteří doposud vykonávají některé obřady k počtě Jorubského božstva Sango. (Lawson, 1998)

Jorubové se žijí především zemědělstvím. Bydlí ve městech, která jsou obklopena farmami. „Všichni sice hovoří stejným jazykem a hlásí se ke stejnému světovému názoru, ale náleží k mnoha společenským a politickým skupinám. Každá z nich má vlastní tradice a své městské centrum. Každé z těchto center má náčelníka zvaného **oba**, který je symbolem nejvyšší politické a náboženské autority.“ (Wolf, 1998, s. 70)

1.1 Náboženský systém Jorubů

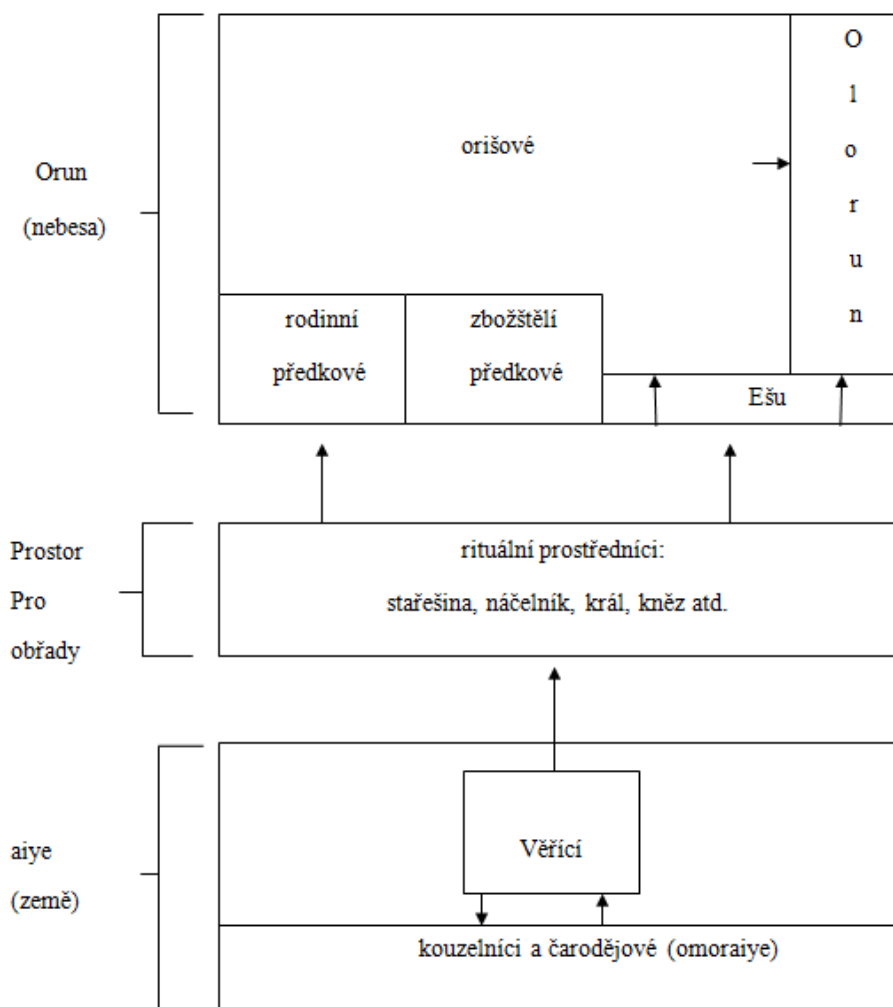
Lawson (1998) popisuje náboženský systém Jorubů jako dvoustupňovou hierarchii:

- Hlavní centrum všech náboženských sil, kterým je město Ife. Zde bůh **Orišala** započal stvoření.
- Každá usedlost, město svatyně, houština, chrám, skála, strom, kopec, křižovatka cest, věštec, kněz, náčelník nebo hlavní představitel rodiny, který se nazývá **Oroli Ebe**. Všechny důležité události a úkony v rodině musí probíhat za jeho přítomnosti (narození dítěte, pohřeb, odchod provdané dcery a další).
- Jorubové uctívají mnoho bohů. O každého z nich se starají kněží. „Jeden typ kněze (aworo) je **babalawo** čili věštec. Je to on, kdo komunikuje s **Orunmilou** (bohem velmi úzce spojeným s provozováním Ifa – věštění) a k jehož věštébám si Jorubové velmi často utíkají o radu.“ (Lawson, 1998, s. 73)

- Dalšími bohy, které Jorubové uctívají, jsou:
  - **Olorun/Olodumare:** Bůh osudu, dnes chápán i jako křesťanský Bůh nebo muslimský Alláh.
  - **Odua/Oduduwa:** Bůh země, stvořil první pevninu v místě, kde je dnes město Ife.
  - **Ešu/Elegba/Elegbara:** Je nejmladší a nejchytřejší z první generace božstev, trestá lidské hříchy. Obvykle používá „přirozeně působící“ smrtelné nehody.
  - **Šango:** Bůh hromu, další z trestajících Bohů. Zabíjí bleskem a vrhá sekerou. Nenávidí zloděje, lháře, čaroděje a všechny, kteří porušují životní řád.
  - Mnoho dalších božstev z prvního období: Ogun (bůh železa), Oja (bohyně řeky Nigeru), Jemodža (bohyně řeky Ogun), Erinle (bůh lovců), Šopona (bůh černých neštovic), Ogboni (bůh země), Gelede (bohyně trestající čarodějnice), Epa (bůh blahobytu a obecného dobra), Ošun (bohyně řeky Oshun) a další.

(Kandert, 1999)

Schéma č. 1 : Jorubský náboženský systém

Zdroj: Wolf, 1998, s. 85

1.2 Čarodějnictví Jorubů

Jorubové odpradávně věří, že pokud nedostatečně obětují bohům, mohou na ně seslat zlo v podobě čarodějnic. Toto zlo se většinou objevuje jako úmrtí jedince dříve než přirozenou smrtí. To vše se dá odvrátit dostatečným obětováním bohům. Zároveň se lze chránit různými amulety nebo pomocí různých kouzelníků a šamanů.

Přítomnost čarodějnic a jejich síly se dá předpovědět věštbou. Čarodějnictví, proti kterému se Jorubové snaží chránit je často spojováno s lidožroutstvím a to především konzumací důležitých částí lidského těla. Obvykle jsou oběťmi malé děti nebo ženy. Často se nenajde viník. Vyšetřování totiž probíhá pomocí věštek, věšteckých snů a sledováním všech podezřelých. V takovýchto případech ovšem bývají podezřelí všichni z okolí. (Kandert, 1999)

1.3 Jorubské léčitelství

Jak lze předpokládat, tak mezi Jorubskými příslušníky se vyskytují ti, kteří oplývají nadpřirozenými silami. Lawson (1998) uvádí, že v průběhu náboženských slavností se občas vyskytne chvíle, kdy je někdo doslova posedlý svou nadpřirozenou silou. Jde o takzvaný extatický stav, kdy prostřednictvím eleguna (spirituálně nadaný prostředník) promlouvají duchovní síly. Extatický stav lze popsat jako: „mystická cesta, - magický let šamana do nebe – duchů a bohů nebo do podsvětí mrtvých, ale i sny, vidění a rozmluvy s duchy. Obecně řečeno se jedná o styk s nadpřirozeným světem. Prostředky, které napomáhají navození tohoto stavu, jsou – trans, exaltický tanec, rytmická hudba a zpěv s bubnováním na buben či chrastěním řehtačkou, šamanův oděv a celá řada dalších technik.“ (Zelený, 2007, 43)

Bálint a Šerý (1998, s. 47) Jorubské léčitelé se rozdělují na: „Oniseguny – herbalisty, kteří provádějí jednoduchá vyšetření a babalawo – kněze kultu Ifa, kteří se specializují na věštění a psychoterapii, ale jen v menší míře jsou herbalisty.“ Dále uvádějí, že Jorubové dětem dávají kravskou moč, jakožto lék živočišného původu.

3.2. Azande

Azande představují další Africký domorodý kmen, který se vyskytuje na území Demokratické republiky Kongo, v Jižním Súdánu a Středoafričské republiky. Počet členů

tohoto kmene se odhaduje až na čtyři miliony lidí. Stejně jako Jorubové se žíví zemědělstvím. Zandové patří k ubangijským a širším slova smyslu k súdánským etnikům. Dříve se zandská společnost nazývala Ňam-ňam, díky jejich kanibalským praktikám. Tento název dodnes přetrval jako synonymum lidožroutů a využívá se v několika jazycích včetně češtiny. (Plešinger, 2007)

Tímto kmenem se velmi podrobně zabýval Edward Evan Evans-Pritchard ve své knize *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande* (Čarodějnictví, věštby a magie u Azandů).

1.4 Azandské čarodějnictví

Evans-Pritchard (1976) zmiňuje, že v Zandské společnosti panuje všudypřítomný strach z čarodějnictví. Nikdy nikdo neví, jestli zrovna on není obětí čarodějnického útoku, nebo zdali dokonce sám neoplývá nějakou čarodějnou mocí. Čaroděje u Zandů obvykle odhaluje šaman. Do poslední chvíle tedy panuje nejistota, koho šaman označí za viníka. Azandé věří, že čarodějnictví je určitým způsobem dědičné. Synové dědí čarodějnou moc po svém otci a dcery po matce. „Čarodějnictví Azandů je duševní síla zděděná od rodiče stejného pohlaví. Při pitvě po smrti člověka – čaroděje, se v jeho těle dá zjistit čarodějná substance.“ (Bowie, 2008) Azandé vždy čarodějovi po smrti otevrou břicho, aby se o tom přesvědčili. Evans-Pritchard (1976) uvádí, že orgán, který obsahuje temnou čarodějnou hmotu, je tenké střevo.

Čarodějové se dají odhalit různými způsoby. Jeden ze způsobů, jak se ubránit čarodějnickému útoku jsou orákula, která popisuje Bowie (2008, s. 214). „Nejváženějším orákulem je jedové orákulum benge, které se dá použít pouze s autoritou náčelníka. Strychninový jed se najde liánách a dává se kuřeti, když se tazatel dotazuje orákula. Při tomto postupu se dělá dvojí prověrka: byla-li otázka zpočátku formulována jako „je-li čaroděj Y ať kuře umře“, a kdyby kuře mělo opravdu umřít, měla by se táž otázka opakovat, tentokrát však s pokynem aby se kuře ponechalo naživu. Je-li čarodějnictví

potvrzeno, je obviněnému předáno ptačí křídlo na znamení jeho provinění a obviněný může být předvolán k náčelníkovi, aby se z obvinění zodpovídal.“

Azandé dělí svůj lid na ty, kdo čaroději jsou. Ti se označují pojmem **boro mangu** a na ty, kdo nejsou, což jsou **amokundu**. Čaroděj se vždy po smrti stane zlým duchem nazývaným **agirisa**. Ten je po smrti plný nenávisti a páchá zlo. Duše normálních lidí, kteří čarodějnictví neprovozují, se stanou duchy, kteří nemají potřebu někomu ubližovat. (Evans-Pritchard, 1976) Azandé rozlišují dobrou a špatnou magii. Nejpodstatnější je pro ně právě čarodějnictví. „Není to něco vzácného a děsivého, nýbrž součást každodenního života. Lov, rybolov, zemědělství, domácí život v usedlostech a společenský život ve vsi a u soudního dvora – to jsou prostory pro působení čarodějů. Takřka o všem, co se děje se dá mluvit jako o čarodějnictví.“ (Bowie, 2008, s. 213) Toto udává na pravou míru Evans-Pritchard (1976). Pokud je podzemnice olejná napadena plísní, jedná se o čarodějnictví, když šustí křoví a není to způsobeno zvěří, je to čarodějnictví, když se neobjeví termity v době, kdy se mají objevit, znamená to, že je to zapříčiněno čarodějnictvím, pokud magický obřad nedosáhne svého účelu, je to čarodějnictví, když je žena zamračená a muž jí nedokáže rozveselit, je to zapříčiněno čarodějnictvím a tak dále. Každá běžná událost v Zandské společnosti, která se odchyluje od normy je zapříčiněna čarodějnictvím.

1.5 Azandské léčitelství

Azandé se čarodějnictví velmi obávají. Neustále žijí ve strachu, zdali se je někdo nechystá očarovat, nebo jestli už náhodou očarování nejsou. Jak už jsem zmiňovala výše, bojovníkem proti čarodějnictví je u Azandů šaman. Šaman zde působí mimo jiné také jako léčitel a prorok. Dokáže vést boj s čarodějnictvím. Svými magickými schopnostmi dokáže vyléčit nemocné a předpovědět možnou hrozbu.

Šamani provádějí různé seance a tance za pomoci bubnů, kdy tančí a zdají se být jakoby v transu. „Šamanský tanec a pohyby v něm jsou určitá řeč. Každý pohyb, výskok a gesto má nějaký význam. Šaman tančí tak, aby dal svým divákům najevo, kdo si myslí, že je v zajetí čarodějnictví. Když si viník všimne, že diváci upřeli všechnu pozornost jen na

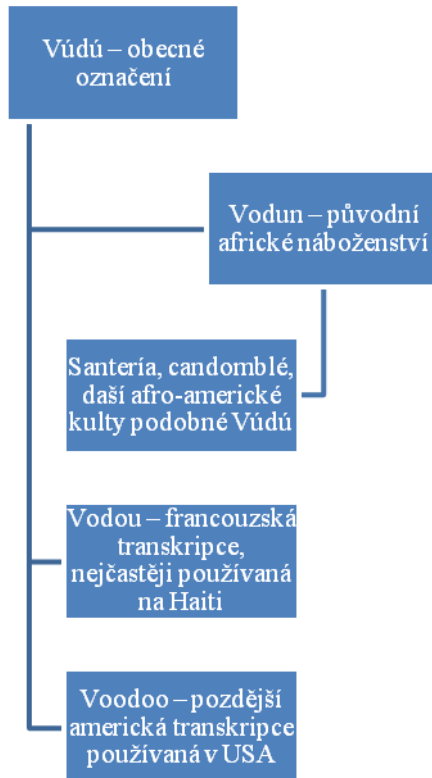
něj, začne se cítit nepříjemně. Diváci si samozřejmě nikdy nemohou být úplně jistí co šaman svým tancem a chováním ukazuje. Každé gesto, pohyb, nebo úšklebek, který šaman provede, jen potvrzuje, jaký velký boj musí ve svém životě vést s čarodějnictvím.“ (Evans-Pritchard, 1976, s. 89)

Pokud se v Azandském kmeni šaman vzdá své funkce, tak klesne jeho sociální moc a lid ho začne brát jako každého jiného příslušníka kmene.

3.3. Vodun (Vúdú)

Vodun je tradiční Africké domorodé náboženství. V českém jazyce je obecně známo jako Vúdú. Vodun je výraz pro původní africké náboženství. Existují další označení tohoto kultu, jak udává následující schéma.

Schéma č. 2: Označení Vúdú ve světě

Zdroj: Šulcová, 2013

S kultem Vodun se lze setkat v západní Africe, v oblasti Beninského zálivu, v oblasti Toga a Ghany. Největší zastoupení má ovšem v Beninu, kde se k němu hlásí až 43% obyvatel. Toto náboženství se také praktikuje na území Karibiku a Latinské Ameriky. Co se týká afrických kultů, tak má Vodun nejvýraznější vliv u Fonů a Jorubů, kde je spojeno s jejich původní vírou, která se nazývá Oriša. Tyto dva kulty existují velmi dlouhou dobu vedle sebe, vzájemně se ovlivňovaly a protínaly své kulturní tradice a zvyky. (Šulcová, 2013)

„Víra ve Vodun je rozšířena především v jižním a středním Beninu, v provinciích Atlantique, Mono, Ouémé a Zou. V přímořských oblastech můžeme najít nejvíce stoupců Vodun především v okolí hlavního města Porto – Novo a také v Ouidahu, jenž byl v minulosti významným otrokářským přístavem.“ (Mildnerová, 2012, s. 15) Z následující tabulky jasně vyplývá, že vyznání Vodun je v Beninu nejpopulárnější. Následuje katolické vyznání a na třetím místě Islám.

Tabulka č. 2: Statistika náboženského vyznání z geografického hlediska (Benin)

Náboženské vyznání obyvatel	Celá země	Provincie Atlantic (Cotonou)	Provincie Ouémé (Porto-Novo)
Vyznavači Vodun	1 556 910	251 264	174 997
Katolíci	1 156 398	460 964	254 020
Protestanti	156 897	34 109	58 601
Jiní křesťané	261 113	76 545	101 672
Muslimové	904 897	65 772	109 266
Jiné vyznání	81 600	24 796	26 403
Nedeklarované vyzn.	25 369	4 999	4 208
Bez vyzn.	277 910	50 150	50 902
Celkem	4 421 094	968 599	790 069

Zdroj: Mildnerová, 2012, s. 351

Vodun lze považovat za nejstarší dochované náboženství. Vzniklo míšením několika afrických domorodých tradic, které přenášeli afričtí otroci, se kterými bylo obchodováno do různých částí světa. „Od roku 1650 do roku 1900 měly být z oblasti Beninského zálivu vyvezeny více než 2 miliony otroků. Prodejem otroků bohatla především tehdejší Dahomejská říše, válčící v té době s Joruby – váleční zajatci byli prodáváni anebo směňováni za zbraně a zboží. Zpočátku výhodný obchod se postupem času stal pro africké vládcy nutností a otázkou přežití vlastního kmene či říše. Bylo tomu tak díky vzrůstající poptávce po černých otrocích, s níž logicky sílil i tlak na jejich nabídku. Afričtí vládcové buďto mohli nadále dodávat „bílým mužům“ otroky, anebo se nechat zotročit sami.“ (Šulcová, 2013, s. 32) Slovo Vodun v nejčastějších překladech Bůh, božstvo, nadpřirozená síla nebo duch, dále něco tajemného a skrytého, lze ho tedy považovat za skryté poselství. Ačkoliv v Africe se nedělají v tradičních vírách rozdíly mezi bohy a duchy.

Většina lidí se domnívá, že symbolem náboženství vodun je panenka, která ztělesňuje určitou osobu. S touto panenkou se pak manipuluje, různě se propíchává špendlíky a dotyčná osoba to cítí, jako kdyby ubližovali jí samotné. Není tomu tak. Symbolem tohoto náboženství je nádoba s pokličkou, ve které se ukrývá duch – vodún. Do této nádoby se nikdo neodvážá podívat, přivolal by tím na sebe velké neštěstí.

Hlavním těžištěm náboženství Vodun je magická síla a vitální energie. „Náboženský systém Vodun je charakteristický vzájemným prolínáním dvou linií. Tu první tvoří apoteóza přírodních elementů (voda, vzduch, oheň) či atmosférických jevů (hrom, blesk, duha), které člověka odpradávná přesahovaly a které si nedokázal rozumově vysvětlit. Druhá linie nás odkazuje na kult předků jako historicky nejstarší náboženství Afriky“ (Mildnerová, 2012, s. 29) Jde o určitou duální představu o materiální a nemateriální podstatě božstva. Tomuto božstvu se přinášejí oběti, které svou velikostí vypovídají o velikosti daného boha. Čím větší a uctívanější bůh, tím větší oběť. Bohové jak už je známo, chrání lid, mají na svědomí lidské osudy a podobně. Avšak tito bohové nemají žádné chrámy ani svatyně, a nikdo se k nim nemodlí. Pouze se jim přináší oběti. Uctívají se zde předkové a nebeská božstva. (Mildnerová, 2006) Vodun uctívá několik

božstev a člení je do několika kategorií, které se různě prolínají. Člení se na nebeská božstva (dži-vodun), vodní božstva (to-vodun), zemská božstva (ai-vodun), božstva v rostlinách, zvířatech a kultu předků. Mýty tvrdí, že božstva Vodun byla součástí stvoření světa a byla uzavřena do Kalabasy, což je dutá tykev, která se používá jako nádoba. Lidé tyto božstva mohly kdykoliv znovu vyvolat prostřednictvím magických formulí. Vodun je založeno na vzájemném propojení božstva a člověka. To znamená, že božstvo Vodun není nijak nadřazeno člověku. (Šulcová, 2013)

1.6 Kult předků

Významné místo v Beninské společnosti zaujímá Kult předků, který je vlastně základem náboženství Vodun. Jde především o propojenost pozemského a nadpozemského světa. „Předkové, zesnulí členové společnosti, jsou chápáni jako stále přítomní ve světě živých, představují strážce kulturních tradic, dohlíží na jejich respektování a je k nim tudíž vzhlíženo s velkou úctou a zbožností. Víra v jejich stálou všudypřítomnost se projevuje tím, že s nimi můžeme udržovat kontakt a komunikovat prostřednictvím věštce a náboženských představitelů spravujících jejich kult.“ (Mildnerová, 2006, s. 5)

Život předků a zesnulých se velmi neliší od života na zemi. Mrtví mají podle kultu předků úplně stejné biologické potřeby jako živí lidé. Proto se o ně musí živí patřičně postarat. Každoročně se pro mrtvé pořádají velké obřady a slavnosti, kde se jim přinášejí velké oběti. Uctívají se však i v každodenním životě, jako připomínka, že jsou stále mezi námi. Například se před každým jídlem a pitím nejprve pohostí předkové.

S kultem předků souvisí takzvané tajné společnosti, které se vyskytují na území Beninu a Nigérie. Konají především pohřební a vzpomínkové obřady předků. „Tajné společnosti mají především náboženskou funkci, zprostředkovávají komunikaci s božstvy a předky, ochraňují vesnici nebo kmen, angažují se často také v boji proti čarodějnictví. Členství v nich bývá zpravidla limitováno pohlavím (existují ženské a mužské tajné

společnosti), věkem (členy se mohou stát pouze dospělí jedinci), velikostí majetku (často musí být zaplacen vysoký vstupní poplatek) nebo společenským postavením.“ (Mildnerová, 2006, s. 10) Kromě této náboženské funkce také zastávají funkci výchovnou, ta pomáhá formovat nové členy společnost a politickou.

Ve Vodun najdeme dvě skupiny předků. Jedná se o rodinné předky a zbožštělé předky. Každý kdo zemře, se ale nemůže automaticky stát rodinným předkem. K tomu, aby se mu dostalo této cti, musí vést spořádaný život a udržovat rodinné vztahy. Zároveň je podmínkou dožití se vysokého věku. Osoby, které zemřou předčasně, ať už z jakýchkoliv důvodů, jsou podle Vodun nesmířené a nemají právo zařadit se do kultu rodinných předků. Dále pro toto zařazení musí rodina zemřelého obstarat různé rituály a posmrtné obřady. Zbožštělým předkem se může stát bývalý vládce, nebo velice uctívaná osoba, která je po smrti prohlášena za božstvo. (Šulcová, 2013)

1.7 Obětování ve Vodun

Stejně jako v dalších jiných afrických náboženstvích a vyznáních, tak také ve Vodun se často obětuje bohům a duchům. Tyto oběti ve Vodun slouží k nasycení duchů a k naplnění jejich sil. „Nejdůležitější je otevřenost a upřímnost člověka, který obětinu nabízí, a už příliš nezáleží na povaze samotné obětiny. Při předkládání obětních darů božstvům pochopitelně záleží i na osobních pocitech člověka, který obětinu nabízí, ovšem lidé si v dnešní době málo uvědomují, že obětiny určená bohům by se v první řadě měla zaměřovat na potřeby duchů, nikoli na náš sociální status. Skutečná povaha obětí proto nespočívá ve vzdávání se pro nás cenných předmětů, ale nabídnutí a darování takových předmětů, které potřebují k životu božstva.“ (Šulcová, 2013, s. 162) Vodun ovšem není pouze o obětování a jakémisi získávání náklonnosti duchů za pomoci darů a obětí. Ve Vodun se obětuje všechno možné, od jídla, věcných darů a ž po zvířata a zvířecí krev. Obvykle se jedná o slepice, kozy nebo prasata. Obětování zvířecí krve je asi nejobvyklejší způsob obětování ve Vodun. Afričané věří, že krev má v sobě neviditelnou sílu, která se během podřezávání oběti uvolňuje a sytí bohy a předky a očišťuje jejich životní sílu.

Obětovaná zvířata se následně konzumují na velké hostině a maso konzumují ti, kteří si od obdarovaného boha něco přejí. (Šulcová, 2013)

4. AFRICKÉ RITUÁLY

V této kapitole představím čtyři africké rituály a zvyklosti, které úzce, nebo také jen okrajově souvisí s čarodějnictvím, magií nebo tradičním léčitelstvím. Chtěla bych zde ukázat na absolutně odlišnou mentalitu, která vládne na černém kontinentu. Lidé v Africe jsou stejní jako my, ale jakési přesvědčení a víra je vedou k tomu být absolutně odlišní. „Rituál je scénické zpracování mýtu s hlubokou a složitou symbolikou, řízené šamanem. Je uskutečňován v pravidelných časových kalendářních úsecích anebo při zvláštních příležitostech životního cyklu jedince.“ (Zelený, 2007, s. 118) Rituály mají mnoho funkcí, jsou buď zaměřené na jednotlivce, nebo celou skupinu. Dokážou zprostředkovat city, vyjadřovat city, vyvolávat soulad a rovnováhu. Mají také velkou léčivou úlohu. Mohou se využít k udržení životních sil a zajistit úrodnost půdy. Je to jakési představení, kde jsou herci i diváci. (Bowie, 2008)

Bellová (in Bowie, 2008, s. 152) rozlišuje šest kategorií rituálního jednání:

1. Přejídací rituály při obřadech spojených s „klíčovým okamžikem života“.
2. Kalendářní a vzpomínkové obřady.
3. Obřady výměny a společenství.
4. Obřady působení trýzně.
5. Postní obřady, půst a slavnosti.
6. Politické rituály.

4.1. Kanibalismus

Zařadila jsem kanibalismus mezi rituály, jelikož v Africe souvisí pojídání lidského masa s pověrami a určitou spiritualitou. Co se týká historie, tak byl kanibalismus poprvé v Africe zaznamenán na území Konga a sousedního Kamerunu. „Kmeny, které

kanibalismus provozovaly, byly v tomto směru zpravidla velmi pečlivé a pro účely úpravy lidského masa měly vyhrazeno zvláštní nádoby a nástroje. I Afričané, kteří žili daleko od těchto kmenů, přirozeně věděli o jejich praktikách dlouho před tím, než na jejich kontinent vstoupila noha „bílého muže“ (Diehl, 2007, s. 33) v Kongu kanibalismus praktikoval například kmen Azande. V Nové Guineji přežil kanibalismus až do 20. století. U některých kmenů však bohužel převládá dodnes. Například Leopardí lidé ze Sierry Leone údajně dodnes během zasvěcovacího rituálu obětují mladou dívku z vesnice. Její vnitřnosti ohledává místní šaman a používá je k věštbě. Části masa dostane náčelník kmene a zbytek například i rodiče obětované dívky. Výsledkem tohoto rituálu má být magická síla, která má celému kmeni přinést dobro a užitek. (Hogg, 1995)

4.2. Ženská obřízka

Ačkoliv se to obecně neví, tak i ženská obřízka souvisí s kletbami a pověrami. Rodiny věří, že pokud jejich dcera nepodstoupí tento rituál, tak to přinese něco zlého. Podle různých afrických pověr, které dodnes v některých primitivních kmenech panují, může neobřezaná žena na celý kmen a celou rodinu uvrhnout kletbu a hněv předků. Další tvrdí, že neobřezaná žena je špatná kuchařka a některé, že klitoris je jedovatý orgán, který může muži způsobit impotenci, vážnou chorobu nebo dokonce smrt. I z těchto důvodů se mladé Afričanky nechávají kolikrát i dobrovolně obřezávat. Ženskou obřízku provádějí například Jorubové v Nigérii, nebo domorodé kmeny v Keni. (Rosková, 2008). „Podstoupení obřízky znamená smrt a operující jsou oblečeni ve lvích a leopardích kůžích: ztělesňují božstva ve zvířecí podobě, která poprvé vykonala iniciační vraždu. Ti, kdo operují, jsou vybaveni drápy šelem a jejich nože jsou ozdobeny zuby. Těmi také útočí na genitální orgány noviců, což jasně ukazuje jejich úmysl je zabít.“ (Eliade, 2004, s. 45)

Dalšími důvody, kvůli kterým se v Africe provádí ženská obřízka, je samozřejmě nerovnoprávnost žen v místní společnosti. „Ženská obřízka se považuje za nezbytnou součást života mladé dívky jako příprava na manželství a rození dětí, měla by rovněž

zajistit „správné“ sexuální chování, odstranit libido, zajistit, že dívka nebude mít předmanželský sex, zůstane tzv. čistá do manželství. Obřízka zvyšuje i cenu ženy.“ (Šimetka in Roztočil, 2011s. 441)

4.3. Obětování bohům

V Africe je obětování bohům nedílnou součástí mnoha rituálů. Ve většině případů jde o obětování v rámci uctívání nebo poděkování bohům nebo jako součást iniciačního rituálu. Oběť bohům je brána jako dar a jakýsi úplatek za jejich náklonnost. U některých kmenů se dodnes oběťují i lidé, každopádně většinou jsou to zvířata. „Oběť má svůj smysl, ale jen když je v souladu s cílem rituálu. Například při iniciačních obřadech se adept iniciace symbolicky vzdává něčeho, co je spojeno s jeho předchozím stavem poznání, nedokonalým vědomí. Jindy duch obětovaného zvířete provází muže na lovu nebo na cestě.“ (www.21století.cz) V Jorubském kmenu má dokonce každý muž povinnost rituálně obětovat část své duše. Jedna část duše dostává potravu prostřednictvím obětování a ta druhá část se živí normální lidskou stravou, kterou zpracovává žaludek. Třetí část duše je stín, a ten žádnou potravu nepotřebuje. (Kandert, 1999)

„Nekrvavou formou oběti, běžně praktikovanou v rámci tradičního náboženství je úlitba předkům a odevzdání milodarů v podobě vařených či syrových potravin, alkoholických i nealkoholických nápojů, kosmetiky (pudry, parfěmy), sladkostí, cigaret či peněz.“ (Mildnerová, 2012, s. 299)

4.4. Iniciační rituály

Iniciační rituály jsou součástí mnoha náboženských tradic po celém světě. „Obecně se rozumí iniciací souhrn rituálů a ústních naučení, po kterých následuje zásadní změna náboženského a sociálního statusu osoby, která iniciaci podstupuje.“ (Eliade, 2004, s. 4)

Na konci těchto iniciačních zkoušek se dotyčnému dostane nový způsob existence, než měl před iniciací. Inicie nového člena uvádí do světa nových duchovních hodnot a do světa nového společenství. Učí se tradice svého kmene, jména bohů, mystické vztahy, které existují s nadpřirozenými bytostmi. (Eliade, 2004)

Inicie zahrnuje více rituálů, které vyjadřují nové zrození a nový svět, který je nepřístupný těm, kteří iniciační zkoušku ještě nepodstoupili. V afrických zemích bývá součástí iniciačního rituálu právě již zmiňovaná obřízka. Iniciační obřad je také velmi důležitou součástí potřebnou pro vstup do kultu Vodun v Beninu. „Jedinec, určený věštbou Fa k tomu, aby se stal členem určitého kultu, musí projít sérií zkoušek, během nichž si osvojí řadu rituálů, mýtů, náboženských písní a tanců. Příprava noviců probíhá v iniciační chýši, tzv. vodunkpame nebo také hukáme, která může shromažďovat novice rozdílných kultů trávících zde několik týdnů až měsíců v izolaci od okolního světa“ (Mildnerová, 2012, s. 280)

5. ALTERNATIVNÍ LÉČEBNÉ METODY V AFRICE

Na konci 19. století a začátku 20. století byli léčitelé v Africe a jejich činnost považováni za vážné nebezpečí a hrozbu pro tehdejší správu. Ta tehdy označila léčitele za šarlatány a čaroděje a léčitelství se stalo trestnou činností. „Od 80. let 20. století (které mimo jiné korespondují s kolapsem socialistických projektů v Africe) dochází na mnoha místech subsaharské Afriky k procesům demokratizace, sociální restrukturalizace, politické decentralizace a posílení lokálních komunit, což sebou přináší mimo jiné také revalorizaci tradičního náboženství a léčitelství, které jsou představovány jako národní a kulturní dědictví. Již od konce 70. let můžeme pozorovat postupné směřování národní politiky afrických států směrem k začlenění tradiční medicíny a tradičních léčitelů do státního zdravotního systému jako součást primární zdravotní péče.“ (Mildnerová, 2008, s. 8) Léčitelé se těší velké popularitě a jednotlivé vlády je postupně legalizují a institucionalizují a vytváří se národní asociace léčitelů, které vláda podporuje.

Světová zdravotnická organizace (WHO) v Traditional medicine strategy (2002-2005, s. 7) definuje alternativní medicínu: „Je to určitá léčitelská praxe, zahrnující léčbu pomocí rostlin, zvířat, léků na minerální bázi, duchovní terapie v kombinaci s udržením duševní pohody a prevencí dalšího onemocnění“ S alternativními způsoby léčení se setkáváme každý den a někteří z nás si toho ani nejsme vědomi. „Důvodů, proč se pacienti obracejí k netradičním způsobům léčení, je mnoho. Jedním z hlavních je nepochybně pacientova potřeba, aby byl vyslechnut a jeho obtíže byly vnímány komplexně a ve všech souvislostech, které nemocný leckdy sám vyzoruje, které však specialistům často nemůže sdělit. Je to potřeba, aby jeho slova nebyla brána na lehkou váhu, aby nebyl odbyt hned ve dveřích vystaveným receptem.“ (Attenborough, 1997, s. 6)

Lidé v Africe považují západní medicínu za velmi důležitou, ale bohužel jí mají až na druhém místě. Lékařský jazyk jim připadá nesrozumitelný a sdělená diagnóza nedůvěryhodná. Navíc ve většině afrických zemí nefunguje systém veřejného zdravotního pojištění. Lidé tak musejí v nemocnicích neustále platit částky, které většinou nemají z důvodu toho, že se pohybují na hranici chudoby. Také proto se obrací se svými problémy

spíše na tradiční léčitele. Každopádně ani zde není léčba zadarmo. Pro místní obyvatele je díky jejich nadměrné spiritualitě velmi důležité to, že tradiční léčitelé neberou onemocnění jako narušení psychofyzického stavu člověka, ale jako následek nějakého duchovního, nebo sociálního problému. Smrtelné nemoci jako je AIDS, TBC nebo malárie jsou brány jako přirozené způsobené božským záměrem. (Mildnerová, 2011) „Pro Afriku typický medicínský pluralismus umožňuje pacientovi výběr z několika alternativ léčby, jako jsou: biomedicínská pomoc (veřejné a soukromé nemocnice, zdravotní střediska), tradiční africké léčitelství (bylinkáři, duchovní léčitelé, specialisté na čarodějnictví), africké nezávislé církve - charismatické a letniční hnutí (specializace na duchovní léčitelství) a černý obchod s farmaky. Pacienti mají několik možností volby léčby, pohybují se volně na škále terapeutického itineráře a sociálně konstruují samotnou medicínskou realitu.“ (Mildnerová, 2008, s. 2)

V rozvojových zemích, mezi které africké země rozhodně patří je potřeba klást velký důraz na zdravotní výchovu a jakousi zdravotnickou osvětu. Díky této osvětě se může výrazně zvýšit úroveň zdraví obyvatel a to hlavně u hromadně se vyskytujících nemocí. „V řadě oblastí má rozhodující význam ovlivnění otce, který rozhoduje o tom, zda dítě má být očkováno, zda má být při nemoci ošetřováno lékařem nebo lidovým léčitelem nebo zda matka může s dítětem vůbec odejít do zdravotnického zařízení.“ (Bálint, Šerý, 1998, s. 79) Provádějí se například instruktáže jak stavět záchod, jak zlepšit hygienickou úroveň okolí, jak bojovat proti hmyzu a hlodavcům, jak uchovávat potravu a vodní zdroje před kontaminací.

V mnoha kulturách se za příčinu onemocnění považuje očarování nebo působení nadpřirozených sil. Jinak tomu není ani v Africe, kde například matky považují průjem u dětí jako důsledek uhranutí určitou osobou, která má kouzelné schopnosti. Jsou pak přesvědčené, že dítě dokáže vyléčit jen další osoba, která oplývá magickými schopnostmi. Afričtí šamani používají zvláštní metody, u kterých můžeme v několika případech pozorovat pozoruhodné výsledky, anebo naopak katastrofální dopady na lidské zdraví. Mají před lékaři obrovskou výhodu a tou je důvěra obyvatel a to, že znají kmenové zvyky, tradice a místní poměry. Využívají nadměrné spirituality a strachu z nadpřirozena a

tím dovedou ovlivnit pacienta. (Bálint, Šerý, 1998) „Léčitel v afrických zemích bývá současně kmenovým kouzelníkem a věštcem. Nemocný se na něho obrací buď jako na věštce, chce-li znát příčinu nemoci, což považuje za významné, zvláště když za původce onemocnění je označována osoba v jeho okolí, nebo k němu přichází jako k herbalistovi, dává-li přednost léčení“ (Bálint, Šerý, 1998, s. 47)

Afričtí šamani měli odjakživa velmi široké pole působnosti. Jednalo se o: „magické praktiky při lovu, přivolávání deště, vyzývání kultu slunce, ohně a předků, věštění, léčení. Byli odborníci i na psychiatrii, psychologii, znalci léčivých rostlin, terapeuti. Svou činností spojovali magii, náboženské kultury a lidové léčitelství.“ (Zelený, 2007, s. 202) Psychosomatické metody léčení šamani doplňují o kombinaci účinku bylinných mastí, vývarů, obkladů, koupelí nebo i pouštěním žilou. O váženosti šamana vypovídá i jeho oděv. Například v království v Beninu nebo na Madagaskaru nosili šamani křiklavé oděvy s péřovou čelenkou a fetiši kolem krku. Fetišé jsou amulety, které mohou mít zvláštní významy. Fetišismus je pak víra v nadpřirozené síly předmětů. (Zelený, 2007) Bálint a Šerý (1998, s. 47) uvádějí: „Také tzv. hřebíkový fetiš se uplatňuje při léčení. Tak např. hřebík se do figurky fetišé zarazí v místech, kde nemocný pociťuje bolest.“

Někteří afričtí léčitelé používají pro zjištění čarodějnické moci takzvaná magická zrcadla, která jsou vyrobena z želvího krunýře, na kterém jsou nalepeny kousky zrcadel. Toto zrcadlo léčiteli prozradí, jestli jsou pacientovo potíže opravdu způsobeny čarodějnou mocí. Příklad z praxe ze svých cest po Africe uvádí afrikanistka Kateřina Mildnerová (2011) v příběhu dívky, která byla očarována. Ve snech jí začaly pronásledovat zlé démonické síly v podobě hada, který je údajně pomocníkem čaroděje a přináší neplodnost. Tento had si vybírá zpravidla těhotné ženy, které znásilňuje a způsobuje potraty. Když se žena probudila, měla na svém těle sperma a celá postel byla zakrvácená. Nepronásledoval ji jen tento had, ale také k ní ve snu přicházela stařena, která jí přivazovala ruce a nohy provazem k posteli a ubližovala jí. Ráno se probudila a měla po těle zářezy. Tyto hrůzné události jí donutily navštívit tradičního léčitele, šamana, který za pomoci magických věšteckých zrcadel zjistil, že se jedná o čarodějnou moc a předepsal jí bylinky na vyhnání zlých démonů. Tato léčba jí ovšem vůbec nepomohla, tak se rozhodla

navštívit jiného šamana. Ten použil takzvanou kontra magii a použil jí proti kouzlu vyslanému čarodějem, aplikoval na dívku očistné koupele a zavedl ji popel ze šnečí uliti přímo do vaginy. Léčebná procedura se několikrát opakovala a postupem času se dívka problémů zbavila.

Během léčby se šamani kolikrát spoléhají i na biblické duchy, kteří jim pomáhají při vyhledávání čarodějnic. Jeden šaman v osobní zповědi říká: „ Když zavřu oči, otevřu Bibli a začnu se modlit, zviří se kolem vzduch a prostoupí mě duch Mojžíše. Ukáže mi přesné místo, kde se skrývají čarodějnice a jejich magické předměty. To místo ze sebe vyzařuje sílu a přitahuje mě jako magnet. Čarodějnické předměty pak chytám přímo do Bible tím, že ji zaklapnu.“ (Mildnerová, 2011, s. 38)

5.1. Šamanismus jako tradiční léčitelství

Šamanismus je celosvětový fenomén. Rozhodně se netýká pouze Afrických národů. Můžeme se s ním setkat v náboženstvích všech světadílů a všech kultur světa.

„Šamanismus jako druh primitivní magie byl objeven nejprve na Sibiři a předpokládalo se, že je pouze záležitostí těchto severských přírodních národů. Byl popsán u Burjatů a Tunguzů. Kořen slova je tunguzsko-mandžuského původu a vznikl z pojmu saman nebo shaman, což znamená ten, který je rozrušen, v transu neboli čarodějník.“ (Wolf, 2009, s. 10) Šamanismus je součástí magie a bezesporu se mezi sebou různě prolínají. Každý úkon, který šaman vykoná je magický. „Podle vědců existoval šamanismus už v době kamenné a jako nejstarší světová náboženská tradice přetrval dodnes v Africe, Austrálii, Asii i Americe. Šamanství nelze jednostranně ztotožňovat se šarlatánstvím, čarodějnictvím nebo černou magií. Kdysi šamani třeba předpovídali příchod bizonů, jinak by jejich kmen často zemřel hladem.“ (www.neosaman.cz) Je pravděpodobné, že už v dávném Egyptě kněží navazovali na šamanské vědomosti a i oni

se dostávali do extatického stavu, aby mohli komunikovat s duchovním světem. (Zelený, 2007)

Šamanismus lze brát jako předstupeň kouzelnictví. Šamana můžeme nazvat kouzelníkem, medicinmanem nebo také léčitelem. Pokud se chceme ponořit do hloubky, tak medicinman nebo léčitel zpravidla neupadají do transu jako šaman, ale rovněž využívají magických a nadpřirozených sil. (Wolf, 2009)

Šamana můžeme najít snad v každé domorodé společnosti, kde působí jako léčitel. Ve skutečnosti se nedá hovořit o jednom šamanovi. Vždy se jich v různých oblastech vyskytuje několik. Lidé věří, že šaman má jakousi magickou moc a schopnosti. Obvykle to jsou staří muži, kteří jsou ve společnosti velmi vážení a uznávaní.

Šaman je provozovatelem bílé neboli pozitivní magie. To znamená, že uzdravuje, zahání zlé duchy a podobně. Lze ho nazvat také jako mága nebo léčitele. Šaman je v roli prostředníka mezi kmenem a světem duchů. „Ovládnutí duchové se stávají jakýmsi spojeneckým vojskem, které šaman může povolát k odražení či porážce jiných nepřátelských duchů, kteří nebyli dosud zneškodněni „umístěním“ do šamanova těla. Zkrocení duchové rovněž pomáhají šamanovi ve stanovení diagnózy nemoci a při příslušné léčbě, což se chápe jako ztráta duše, a šaman se vydává na nebezpečný mystický vzlet, aby se pacientovy duše opět zmocnil.“ (Bowie, 2008, s. 192)

Jakýmsi středobodem šamanovo působení je seance, kdy se šaman kontaktuje s duchy, se kterými se propojuje a komunikuje s nimi. Při této seanci se dostává do transu. To popisuje Wolf (2009, s. 9) „Šaman upadá do transu, ve kterém se ztotožňuje s přírodou, často i se zvířaty a nabývá oné potřebné magické síly a moci, bez nichž by nemohl působit na lidi. To je onen „šamanský stav vědomí“, který mu umožňuje dostat se dovnitř, do středu věcí a světa duchů, získat bezprostřední poznání a vědění.“ Šamanský stav vědomí si lze navodit několika způsoby. Například bubnováním, zpěvem, změnou teploty, půstem, nebo látkami, které ovlivňují mysl. „Svět má tři úrovně – nebe, zemi a podsvětí – spojené ústřední osou. Znalosti a techniky šamana se týkají schopnosti pohybovat se z jedné úrovně

do druhé.“ (Wolf, 2009, s. 240) Pokud je šaman v extázi, dokáže přelétat z jedné úrovně do druhé. Extáze je nutným předpokladem pro jejich duchovní cesty. Někteří autoři rozeznávají tři druhy transu, které uvádí Zelený (2007, s. 239):

- Extatický stav: duše šamana opouští tělo, létá a setkává se s duchy.
- Stav posedlosti: duchové vstupují do šamanova těla.
- Stav snění: duchové se setkávají s duší šamana vizuálně i opticky v jeho těle.

Jak už bylo řečeno výše, šaman dokáže komunikovat s podsvětím, tedy se světem mrtvých. Tato schopnost jim pomáhá v praktikování věštění a získávání informací o budoucnosti. Jde o velmi výjimečnou schopnost. Pro každý magický úkon, který šaman vykoná je potřeba mimořádné citlivosti a senzibility a to nejen u samotného šamana, ale také u jeho pacienta. Vcelku nepříznivým faktorem je v tomto případě fakt, že lidská citlivost je už po mnoho generací velmi zanedbávána. Naopak dnešní společnost bere přílišnou citlivost jako nežádoucí. Každopádně pouze velmi vnímavý a citlivý člověk se může stát úspěšným šamanem, mágem nebo léčitelem.

5.2. Africký šaman

Co se týká výskytu šamanů ve světě, tak je velmi rozmanitý. Snad v každém národě se najdou lidé, kteří šamanismus praktikují, nebo je to alespoň zajímavá a snaží se s touto praktikou nějakým způsobem ztotožnit. Existuje nepřeberné množství internetových stránek, které poučují návštěvníky jak se stát dobrým šamanem, jak vyniknout, jsou zde ukázky písní a šamanských praktik a podobně. Zjednodušeně řečeno, šamanismus proniká do každého koutu našeho světa.

Tato práce je ovšem zaměřená cíleně na africký kontinent, kde je šamanů velká koncentrace. Obyvatelé rovníkové Afriky a okolí jsou velmi spirituálně založeni.

Věří na kouzla, magii a na léčivé účinky neobvyklých věcí. Šamani zde proto mají velmi živnou půdu pro svoje řemeslo. Lidé za nimi chodí s různými problémy. Může jít třeba jen o klasickou migrénu nebo bolest kloubů, ale i třeba ztrátu zaměstnání nebo partnerské neshody. „V Africe jsou tradičně šamani dobří, kteří pomáhají a špatní, kteří škodí. Lidé u šamana hledají pomoc s hledáním práce nebo partnera, s otěhotněním, revmatismem, rakovinou, astmatem a údajně i s AIDS. Šamani jsou také výbornými sociálními psychology a terapeuty.“ (www.neosaman.cz)

Za šamanem se dá zkrátka přijít s čímkoliv a šaman rád s čímkoliv pomůže. Veškerá jeho práce ovšem není jen v síle myšlenek a napojením se na pacienta. K léčbě potřebuje spoustu pomůcek. „Ve většině afrických měst lze nalézt celé trhy, kde se prodávají potřeby pro šamany, léčitele a čaroděje. Mállokterý Evropan však vydrží delší než půlhodinovou návštěvu. Prodavači nabízejí nejrůznější vnitřnosti zvířat, lidské vlasy, zvířecí chlupy, krev a kosti, ptačí hlavičky, vypreparované opice a také roztodivné byliny a rostliny.“ (www.neosaman.cz)

Každý šaman má své vlastní recepty, které si sám namíchá a které pak používá při léčbě. Jedná se o různé bylinky a směsi, které jsou dostupné v přírodě. V některých případech nezůstává pouze u bylinek, ale například se používají zvířecí ostatky a podobně. Jsou přesvědčeni, že těmito takzvanými koktejly dovedou vyléčit třeba i tak závažné onemocnění jako je AIDS. Jak už bylo řečeno, tak šaman neléčí pouze pomocí bylinek nebo různých směsí. Mildnerová (2008, s. 6) uvádí: „V případě čarodějnického útoku může léčitel tuto nebezpečnou sílu taktéž obrátit proti tomu, kdo ji vyslal, využít takzvané kontra-magie. Mezi nejčastěji využívané metody exorcismu patří tzv. očistné obřady těla (vykuřování, očistné koupele, požití bylinných odvarů, stříhání vlasů) a také očista a ochrana domu (zabavení a zničení magických předmětů, vykuřování pokojů, umístění speciálních magických substancí do všech rohů místnosti, na střechu, na práh, aby bylo zabráněno vstupu zlých duchů a čarodějníc do domu).“

Být šamanem v Africe znamená čelit veliké konkurenci. Každý šaman si tedy musí udržet své klienty a svou prestiž. „Udržení si patientské klientely a získání pozitivní reputace závisí především na originalitě léčebných postupů, na schopnosti zavádět inovace, které musí v první řadě rezonovat s důvěrně známými místy a zdroji síly jejich klientů. Tradiční afričtí léčitelé se vyznačují tím, že často migrují, cestují a obchodují s ostatními léčiteli, tak aby si zajistili potřebné materiální a ideové zdroje pro svou práci“ (Mildnerová, 2008, s. 10) Tradiční léčitelé neboli šamani jsou totiž jednotlivými vládami postupně uznávání a legalizování. Proto je jejich činnost čím dál tím větší a konkurence neúprosná.

5.3. Diagnostika

Afričtí šamani a léčitelé mají i několik způsobů diagnostiky nemoci. Jak už jsem psala výše, mohou požívat k odhalení čarodějnického útoku magická zrcadla a podobně. Ale nejen to, jim pomůže zorientovat se v pacientově problému. Cílem diagnostiky je zjistit co nemoc vyvolalo a konkrétně o jakou nemoc se jedná. „Po vyloučení možnosti, že se jedná o přirozenou nemoc (TBC, malárie, cholera, břišní tyfus, žloutenka apod.), přistupuje léčitel k odhalování skrytých sil, jež za problémem stojí - může se jednat o cizorodého ducha, jenž se usadil v lidském těle a jenž pacienta sužuje, v této souvislosti hovoříme o posedlosti duchem“ (Mildnerová, 2008, s. 5)

Rozlišujeme tři diagnózy, ke kterým může šaman dospět:

- Posedlost duchem – božská nemoc neboli nemoc kontrolovaná duchem. Může být vnímána i pozitivně a chápána jako vyvolení, popřípadě jako součást iniciace. V opačném případě je pacient posedlý zlým duchem. Šaman používá techniku exorcismu a ducha vymítá.

- Čarodějnický útok – Pacient má dvě duše, jedna duše spí a druhá ve spánku napadá ostatní nebo také svou druhou půlku. Při léčbě čarodějnického útoku velmi záleží na tom, jestli útočník své oběti napadá úmyslně nebo neúmyslně. Léčba je zdoluhavý proces, který lze přirovnat ke skupinové psychoterapii, jelikož čarodějnictví je vždy součástí sociálních vztahů.
- Trest předků, božstev – Jde o hněv duchů, předků anebo božstev za provinění se proti společenskému řádu (porušení sociálních norem dané společností, cizoložství, krádež, opomenutí náboženských rituálů a podobně). Nemoc je v tomto případě trest od bohů, na které nemocný zapomněl. (Mildnerová, 2008)

1.8 Bylinky

Léčení pomocí bylinek se nazývá Vegetalismus. Jde o takzvanou zelenou medicínu, kterou používají šamani nejčastěji. Léčebná schopnost rostliny vždy pochází od určitého ducha. „Každé zlo má v přírodě svůj lék, tak jako každý jed má v přírodě svůj protijed.“ (Zelený, 2007, s. 243) Léčivé rostliny a drogy hrají v léčebných postupech velikou roli. To především díky svým skutečným léčivým účinkům, nebo také proto, že vzbuzují důvěru a tak mohou léčbě pomoci takzvaným placebo efektem. Léčitelství je vlastně kombinací magie a medicíny. Pacientovi jsou poskytnuty rostlinné léky, zatímco šaman přitom tančí, zpívá a odříkává různá zaříkadla. Uzdravení ve velkém závisí na pacientově důvěře k šamanovi a k celé léčbě. (Cavendish, 1994)

„Každý šaman má svá tajemství. Byliny sbírá jen za jistých okolností a tak se vlastně chrání před konkurencí. Léčení je kombinováno s různými magickými obřady, a čím jsou složitější, tím je poplatek vyšší.“ (Bálint, Šerý, 1998, s. 47) Šaman během magických obřadů dlouze a monotónně opakuje nebo zpívá kouzelné formule, různá slova a věty. Toto zaříkávání postupně přináší sílu vyléčení. Jejich magická moc působí jako kletba, která je vyřčena jako příkaz. Tento příkaz patří duchům, kteří se skrze šamana dozvídají o

dané nemoci nebo problému. Zároveň se přitom zbavuje zlých duchů, kteří pacientovo tělo postupně během zařikávání opouštějí. (Zelený, 2007)

Mildnerová (2011, s. 69) o bylinkách píše: „Některé z nich jsou velice vzácné, neboť pocházejí ze samotného nitra divoké buše. Jiné zase podléhají rituálnímu tabu a léčitel si je musí obstarávat osobně.“ Byliny jsou považovány za posvátnou věc. Léčitel si dává velký pozor na to, kdo všechno se jich může dotýkat. Pokud se jich dotkne žena, která zrovna porodila, menstrující žena, nebo někdo, kdo měl zrovna pohlavní styk, tak zničí jejich moc. Zelený (2007) uvádí několik známých bylin, které afričtí léčitelé používají k léčbě:

- CHINOVNÍK – Kůra stromu, která obsahuje látku chinin. Šamani z prášku z této kůry vaří odvar, kterým pak léčí malárii.
- CHINIKIASIP – Halucinogenní rostlina, která působí sedativně a používá se ke snižování horeček.
- CHONTA – Palma s trnitými kmeny, které se používají jako magické šipky k léčení, nebo také ničení.
- IBOGA – Psychotropní rostlina, která napomáhá k navození extatického stavu vědomí.

Léčitel by měl dokonale ovládat tradici bylinkářství daného kmene. Měl by si být vědom toho, že každý list má svou specifickou moc a konkrétní účinky. Můžeme se například setkat s listy štěstí, plodnosti, radosti, slávy, statečnosti, s listy, které symbolizují části lidského těla a podobně. Například léčitelé ve Vodun bylinky dělí do dvou základních kategorií:

- Fetaman – čerstvé listy, což jsou byliny se zklidňujícím účinkem.
- Zoman – kopřivovité listy, což jsou byliny s povzbuzujícím účinkem.

Při léčbě nejprve léčitel podá zoman, které obvykle spustí pacientovi horečku. Tuto horečku pak zažene fetaman. (Zelený, 2007)

6. UGANDSKÁ REPUBLIKA

Uganda je jeden ze států rovníkové Afriky. Vznikla 9. října 1962, kdy se stala nezávislou na Velké Británii. Úředním jazykem je zde angličtina. Dále se v Ugandě mluví svahilsky, lugandsky a dalšími přibližně čtyřiceti různými kmenovými jazyky. Hlavní město je Kampala a má kolem 1,2 mil. obyvatel z celkových 35,8 milionů obyvatel Ugandy. Řadí se mezi patnáct nejchudších zemí světa.

Nachází se východně od Demokratické republiky Kongo, dále sousedí se Súdánem, Keňou, Tanzánií a Rwandou. Uganda je vnitrozemský stát. Obklopuje ji několik velkých vodních ploch jako je Viktoriino jezero, Albertovo jezero, Edwardovo jezero a jezero Kyoga. Podnebí je zde tropické, kolem Viktoriina jezera je klima tropického deštného pralesa, kde se celoročně vyskytují srážky. Přibližně 80 % obyvatelstva Ugandy se věnuje zemědělství, což jim umožňuje dostatek surovin pro přežití.

„Uganda je rozdělena do čtyř administrativních regionů - Severní, Východní, Centrální (království Buganda) a Západní. Základní jednotkou jsou distrikty, které se dále dělí na sub-distrikty, okresy (counties), sub-okresy, farnosti a vesnice.“ (www.businessinfo.cz)

Ugandské obyvatelstvo tvoří z 99% černošská rasa. Populaci tvoří 20 kmenů, které jsou rozděleny do dvou základních etnických skupin. Na severu jsou to Niloté. Mezi hlavní kmeny Nilotů patří Itesové, Acholiové, Langiové a Karamajongové. Na jihu je to Bantuská etnická skupina, která zahrnuje kmeny Gandů, Sogů, Nyorů a Nkolovů.

6.1. Armáda Božího odporu

Armáda božího odporu vznikla na území severní Ugandy kolem 80. let., kde obyvatele zužovala až do roku 2006. Byla založena tehdejším šamanem a léčitelem

Josephem Kony. Podle legend, které se o něm tradují, ho posedli v dospělosti duchové. Později se z něj stal vojenský velitel a dostal se do čela armády Božího odporu. Tato armáda údajně bojovala za křesťanské zřízení státu založeného na deseti přikázáních. Kony v začátcích armády prohlásil, že: „byl seslán Bohem, aby osvobodil lidstvo od nemoci a utrpení, a to skrze „zničení všech, kteří touží bojovat“. Boj pak musí pokračovat, až nezbude nikdo, kdo by po boji toužil. Dále zdůraznil, že nepřišel svrhnout vládu, ale zničit síly zla tohoto světa, včetně všech forem čarodějnictví a magie.“ (Pasz, 2008, s. 35) V roce 2001 prohlásila USA armádu Božího odporu za teroristickou organizaci.

Kony postupně získal mnoho stoupců a jeho armáda se začala zvětšovat. Spoustu svých vojáků si získal násilným naverbováním a únosy. Neunášel pouze obyvatele Ugandy, ale také sousedního Súdánu a Středoafričské republiky. Armáda Božího odporu se zaměřovala především na únosy malých dětí a dělala z nich takzvané dětské vojáky. Každé unesené dítě pak muselo provádět ohavné činy, aby se začlenilo. Většinou je donutili zavraždit vlastní rodiče, sourozence nebo další příbuzné. Děti pak nebyly využívány jen jako vojáci, ale také jako sluhové nebo sexuální otroci. Kony využíval své údajné posedlosti duchy k udržení vojáků uvnitř armády. Představil proto celou řadu nových duchů. Například Silli Sillindi jež přišla ze Súdánu, vedla tzv. Mary Copany (dívčí vojáky hnutí) a mluvila skrze Konyho vysokým tenkým hlasem a další množství bohů. Byl si dobře vědom toho, že v Africe vládne velká spiritualita a že obyvatelé věří v kouzla, magii a spojení s duchy. To vojáky udržovalo v armádě a prohlubovalo jejich přesvědčení, že jednají správně. (Pasz, 2008)

6.2. Zdravotnictví v Ugandě

Úroveň zdravotnictví v Ugandě můžeme jednoznačně označit jako velmi nízkou. Pouze zhruba polovina populace má přístup ke kvalitní zdravotnické péči. Najdeme zde státní i soukromé nemocnice. Státní nemocnice poskytují léky a ošetření zdarma. Každopádně jejich úroveň je velmi nízká. Trpí nedostatkem zdravotnického personálu,

lékařského materiálu a léků. Lůžková oddělení jsou přeplněná a o jedno lůžko se může dělit i více pacientů.

Britský server The Guardian ve svém článku uvádí „Průměrná délka života v Ugandě je 48 let u mužů a 51 let u žen, což je pod sub-Saharským průměrem, který je 52. Úmrtnost novorozeňat je vysoká, odhadovaná na 97 úmrtí z každých 1000 porodů a stejné je to i s úmrtností mateřskou. Jedna z dvou set rodičích žen zemře. Více pokud počítáte se statistikou OSN a ne s tou vládní. Kolem jednoho milionu lidí žije s HIV a ročně je zde 91000 smrtí spojených s AIDS.“ (www.theguardian.com) Celý článek pak poukazuje na problematickou situaci ve zdravotnictví v Ugandě.

Pokud chce mít obyvatel Ugandy kvalitní zdravotnickou péči, nezbyvá mu nic jiného, než navštívit soukromou nemocnici. Vzhledem k finančním prostředkům jsou tyto nemocnice lépe vybavené než nemocnice státní. Za tuto péči si ovšem musí každý připlatit nemalé částky. Možná i z těchto důvodů se Ugandané častěji uchylují do péče šamanů. Ti také nejsou nejlevnější, každopádně jsou pro ně mnohem dostupnější než péče v soukromé nemocnici.

6.3. Šamani v Ugandě

Stejně jako většina obyvatel rovníkové Afriky a okolí, tak i obyvatelé Ugandy věří v léčitelskou moc šamanů. V Ugandě se jim říká „herbal doctors“, každopádně nadále bych zůstala u výrazu šaman. Tato šamanská praxe je zde velkým businessem. Jak se pokusím zmapovat v následujícím výzkumném šetření, tak šamani se nezdřáhají za jejich služby vyžadovat od pacientů nemalé peněžní částky, nebo materiální odměny.

MuDr. Veronika Jakubčíaková, jednatelka a spoluzakladatelka neziskové organizace Shalom for Uganda uvádí v jednom svém článku „ Vždy mě baví jeho míchání lidových představ o původu nemocí s komolením odborných diagnóz v angličtině.

Nejnovějším hitem je „čistič krve“. Máte vysoký tlak, cukrovku, artritidu, syfilis, alergie, impotenci, kožní vyrážky, astma, HIV, nechutenství nebo hubnete? Příčina těchto potíží je, že máte špatnou krev, a tak potřebujete čistič krve, který vám zaručeně pomůže. Prodáváč vytáhne miniaturní krabičku s jakýmsi černým práškem silně připomínajícím sypaný ugandský čaj. Jen 10 000 šilinků (cca 75 Kč). Podle doporučeného užívání třikrát denně alespoň týden budete celkem potřebovat pět takových krabiček.“ (www.rajskyplyn.cz)

Lidé chodí k šamanům konzultovat rodinné problémy. Mají je v podstatě za sociální pracovníky a jako duchovní podporu. Věří, že šamani dokážou vyléčit nejen celé tělo a všechny možné nemoci, ale také duši. (King, 1997)

6.4. Shalom for Uganda

Shalom for Uganda je česká nezisková organizace, která vznikla v roce 2011. Spoluzakladatelem této organizace je Ugandský kněz, který studoval v Chicagu v USA pastorační práci. Shalom for Uganda se zaměřuje na pomoc místním obyvatelům. Pomoc zajišťují především dobrovolníci, a to i z řad místních obyvatel. Organizace se zaměřuje především na preventivní programy, podporu vzdělávání a zdravotní péči.

„Organizace Shalom for Uganda poskytuje zdravotní péči ve zřízené ordinaci ve vesnici Nyakyera na jihozápadě Ugandy. Od října 2012 do konce října 2014 ordinace fungovala v pronajatém domě. Koncem října 2014 byla ordinace přestěhována do vlastních prostor. Zdravotní péči poskytují dobrovolníci z ČR - lékaři a medicí spolu s místními zdravotníky. Dodržujeme standardy a doporučení WHO. Denně v ambulanci ošetříme průměrně 20 lidí. Nejčastějšími onemocněními, která léčíme, jsou malárie, břišní tyfus, brucelóza, syfilis, průjmová onemocnění, infekce dýchacích cest, močových cest, žaludeční vředy, cukrovka, vysoký tlak, drobné úrazy, epilepsie, kožní nemoci a jiné.“ (www.shalomforuganda.cz) Dále tato organizace poskytuje zdravotnickou péči pro nemocné, kteří se nacházejí v terminálním stádiu nemoci. Proškoluje místní obyvatele

v péči o umírající a v péči o chronicky a dlouhodobě nemocné. Nabízí psychosociální poradenství v různých oblastech, podporuje rozvoj podnikání a zemědělství.

Shalom for Uganda pomáhá každému bez rozdílu vyznání, pohlaví, kmenové příslušnosti, rasy a podobně. Respektuje lidský život v každé formě a stádiu. Klade si mnoho cílů, jako například změna vztahu okolí k duševně nemocným, zlepšení životních podmínek znevýhodněných obyvatel, předcházení nemocem, snižování utrpení terminálně a chronicky nemocných obyvatel a podobně. Shalom for Uganda pracuje s dětmi a matkami ohroženými chudobou, podporuje adopci na dálku, pořádá různé aktivity pro děti a obyvatele z místních komunit a workshopy.

7. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V teoretické části této diplomové práce jsem se zabývala čarodějnictvím, kouzly a léčitelstvím v oblasti rovníkové Afriky. Na tomto základě je postavené i toho výzkumné šetření, které mapuje, jakou obyvatelé Ugandy volí cestu při zdravotních obtížích. Výzkumné šetření je zaměřeno především na porovnání jejich vztahu k šamanským léčitelům a odborné zdravotnické péči v nemocnicích. Cílem tohoto výzkumného šetření není dělat rozsáhlou vědeckou analýzu o šamanství a přírodním léčitelství na území Ugandy, ale jde pouze o získání informací od osloveného vzorku respondentů, a jejich následné zpracování.

Cíle

- zmapovat vztah dotazovaných k šamanským léčitelům a zdravotnickým zařízením.
- Porovnat, zdali jsou ženy více pověřivé, co se týče kouzel a magie nežli muži.
- Porovnat návštěvnost u šamana mezi muži a ženami a zmapovat, kolik šilinků jsou ochotni za jeho služby zaplatit.
- Zformulovat, které prostředky používají šamanští léčitelé nejčastěji k léčbě svých pacientů.

7.1. Metoda šetření

Sběr dat probíhal formou dotazníkového šetření. Byl vytvořen anonymní dotazník v anglickém jazyce, kde bylo zformulováno 9 otázek. Z toho bylo 7 otázek uzavřených a 2 otevřené.

Dotazníky byly předkládány v Ugandě ve vesnici Nyakyera místním obyvatelům a klientům organizace Shalom for Uganda, kteří docházejí do místní ordinace, nebo se s nimi pracuje v rámci terénní práce.

Toto výzkumné šetření bylo realizováno v červenci roku 2014. Tentýž měsíc také proběhl samotný sběr dat.

Hypotézy

Pro výzkumné šetření byly sestaveny následující 4 hypotézy.

- **Hypotéza č. 1:** Ženy věří v kouzla více než muži.
- **Hypotéza č. 2:** Ženy chodí vyhledat pomoc k šamanovi častěji než muži.
- **Hypotéza č. 3:** Léčba v nemocnici je rozhodně účinnější než léčba u šamana.
- **Hypotéza č. 4:** Šamani k léčbě nejčastěji používají zařikávání a modlitby.

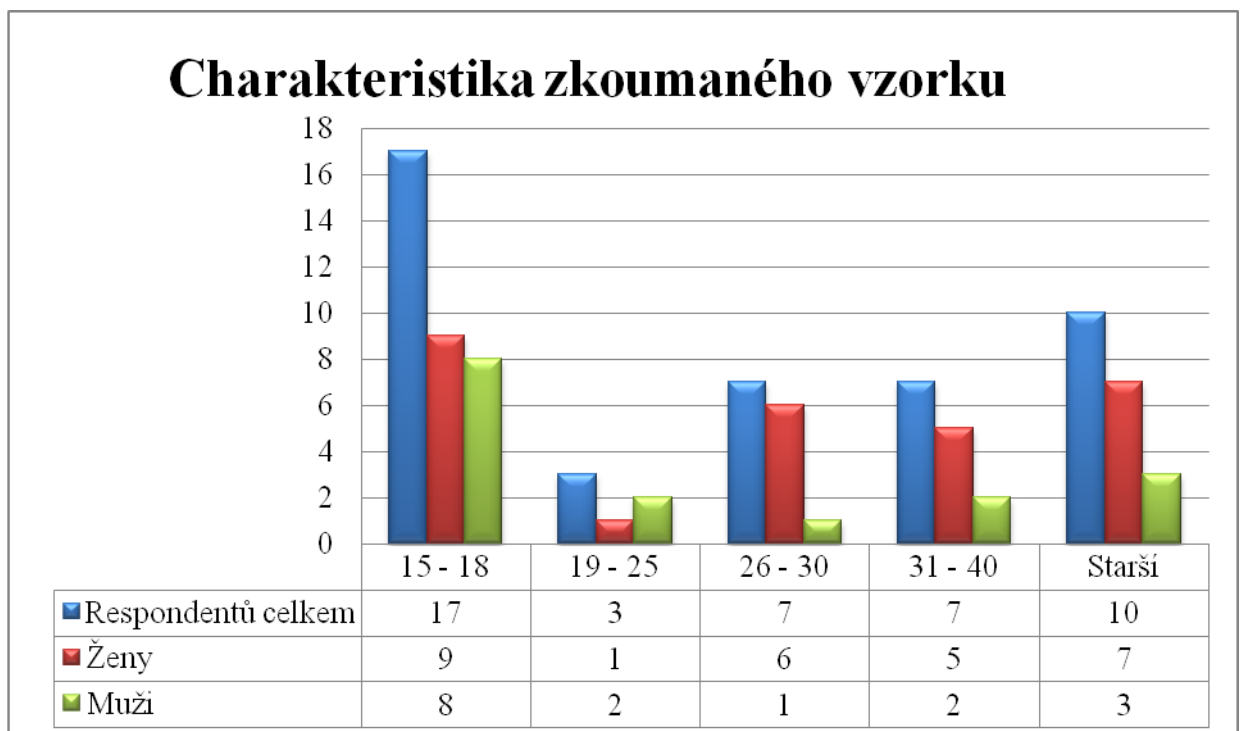
7.2. Charakteristika zkoumaného vzorku

Ve výsledcích jsou zahrnuty odpovědi čtyřiceti čtyř respondentů. Z toho je dvacet osm žen a šestnáct mužů. Vše je vyobrazeno v grafu č. 1.

Podle níže uvedeného grafu se věkové rozmezí dotazovaných respondentů pohybuje mezi 15 – 40 a více lety. Můžeme tedy říci, že výzkumného šetření se zúčastnil reprezentativní vzorek rozmanité věkové kategorie.

Nejvíce dotazovaných se pohybuje v kategorii 15 – 18 let (17), a nejméně v kategorii 19 – 25 let (3). Ostatní věkové kategorie jsou vyrovnané.

Graf č. 1

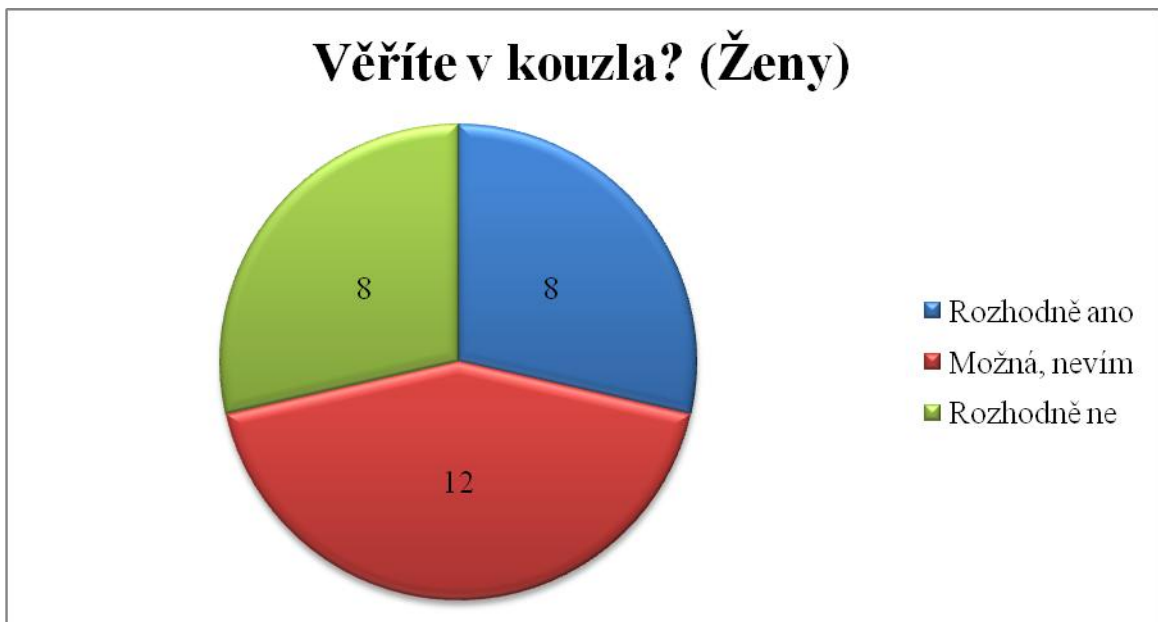
Zdroj: Vlastní

7.3. Výsledky šetření

V následujících grafech udávám podrobně zpracované výsledky výzkumného šetření. Vyobrazuji zde otázky, které se týkají výzkumných předpokladů a stanovených cílů výzkumného šetření.

Hypotéza č. 1: Ženy věří v kouzla více než muži.

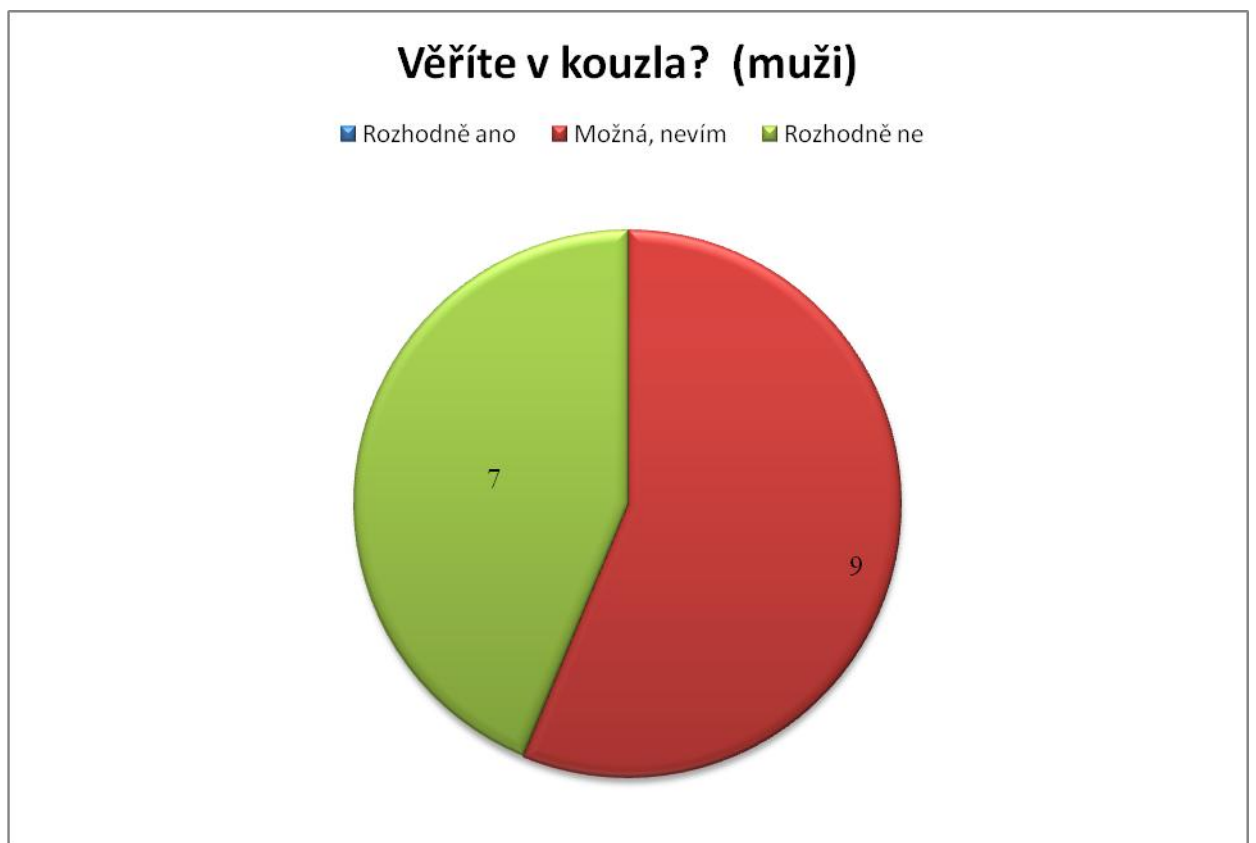
Graf č. 2

Zdroj: Vlastní

Graf č. 2 znázorňuje, jak moc dotazované ženy věří v kouzla, magii, čarodějnictví a podobně. Převažuje zde odpověď *možná, nevím*, což jasně poukazuje na to, že si 12 žen z 28 dotazovaných není jistých, jestli magie a kouzla existují. Oproti tomu 8 žen v kouzla rozhodně věří a 8 žen v kouzla rozhodně nevěří.

Graf č. 3

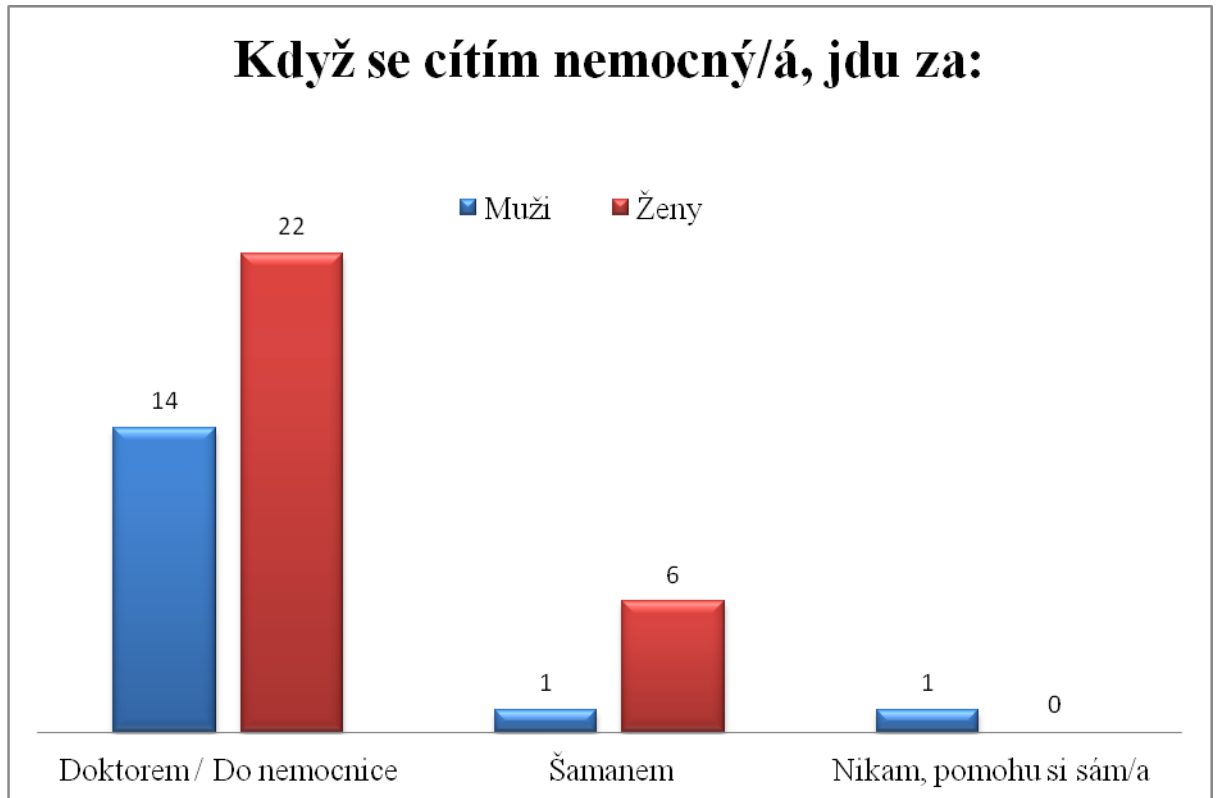
Zdroj: Vlastní

Graf č. 3 potvrzuje hypotézu č. 1. Zde je patrné, že ženy věří v kouzla a magii více než muži.

Žádný z dotazovaných mužů neodpověděl, že by rozhodně věřil v kouzla. Z 16 dotazovaných mužů si 9 není jistých a 7 na kouzla rozhodně nevěří.

Hypotéza č. 2: Ženy chodí vyhledat pomoc k šamanovi častěji než muži.

Graf č. 4

Zdroj: Vlastní

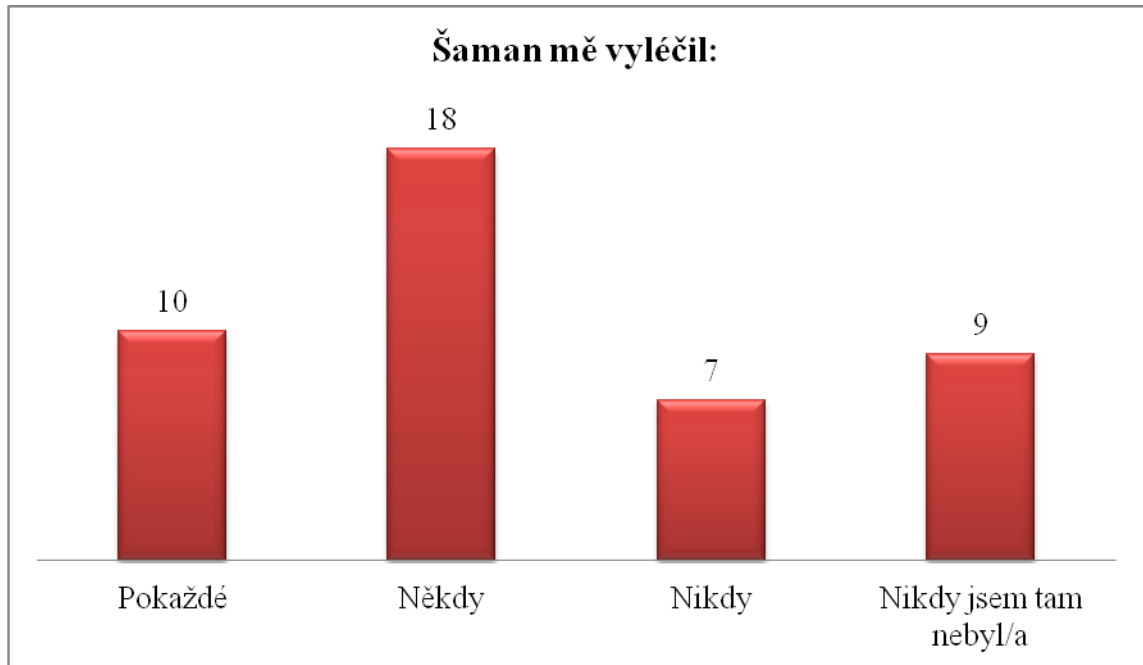
Hypotéza č. 2 částečně potvrzuje graf č. 4. Je zde sice jasně patrné, že z 28 dotazovaných žen jde 6 z nich vyhledat při nemoci pomoc k šamanovi, ale oproti tomu 22 žen jde raději do nemocnice.

Hypotézu každopádně potvrzuje to, že muži rozhodně chodí vyhledat pomoc raději do nemocnice než za šamanem.

Hypotéza č. 3: Léčba v nemocnici je rozhodně účinnější než léčba u šamana.

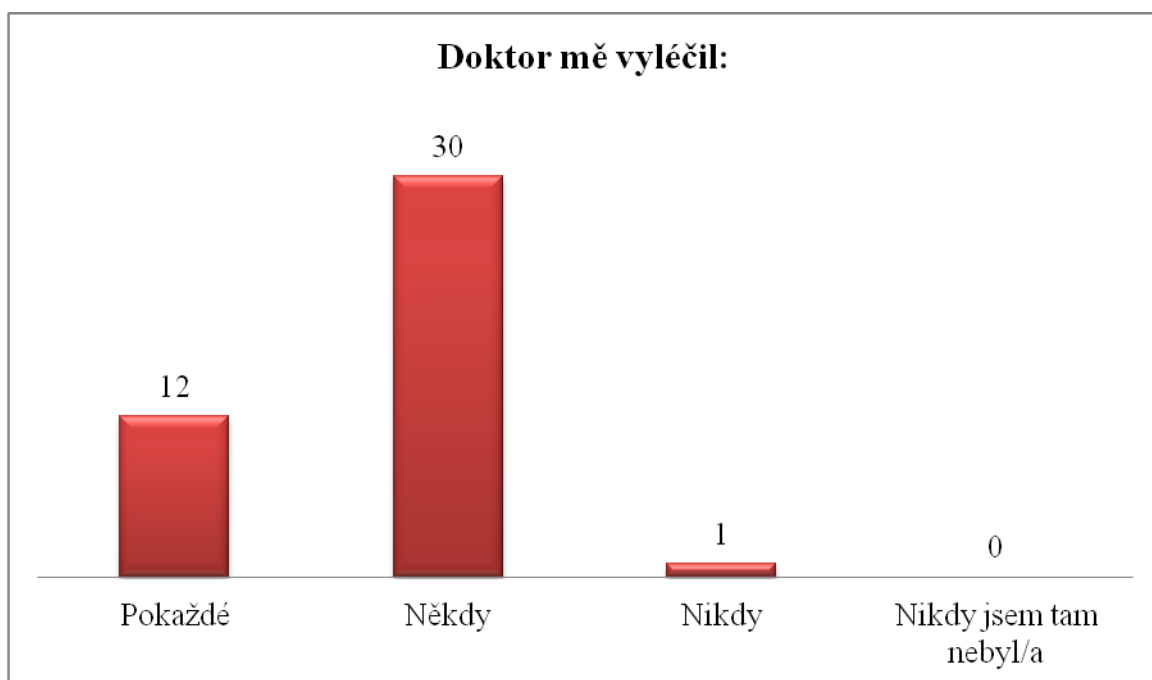
Graf č. 5

Zdroj: Vlastní

Graf č. 5 znázorňuje, jak často dokázal šaman vyléčit nemocného.

Graf č. 6

Zdroj: Vlastní

Z odpovědí respondentů jasně vyplývá, že léčba u šamana je podle dotazovaných účinnější a úspěšnější než léčba doktorem v nemocnici. Co se ale týká částečného úspěchu, je léčba v nemocnici podle dotazovaných účinnější. Odpověď *někdý* zvolilo u šamana 18 a u nemocnice 30 dotazovaných

Celkově ze 44 respondentů odpovědělo 12, že je v nemocnici pokaždé úspěšně vyléčili, a 10, že je pokaždé úspěšně vyléčil šaman. Neúspěch u šamana zažilo 7 dotazovaných a v nemocnici pouze 1. U šamana nikdy nebyli pouze 2 z dotazovaných. Pozitivním zjištěním je, že nemocnici každý navštívil alespoň jednou.

Hypotéza č. 3 se tedy nepotvrdila, ale ani nevyvrátila. Podle odpovědí jasně vyplývá, že zkušenosti respondentů jsou téměř vyrovnané.

Graf č. 7

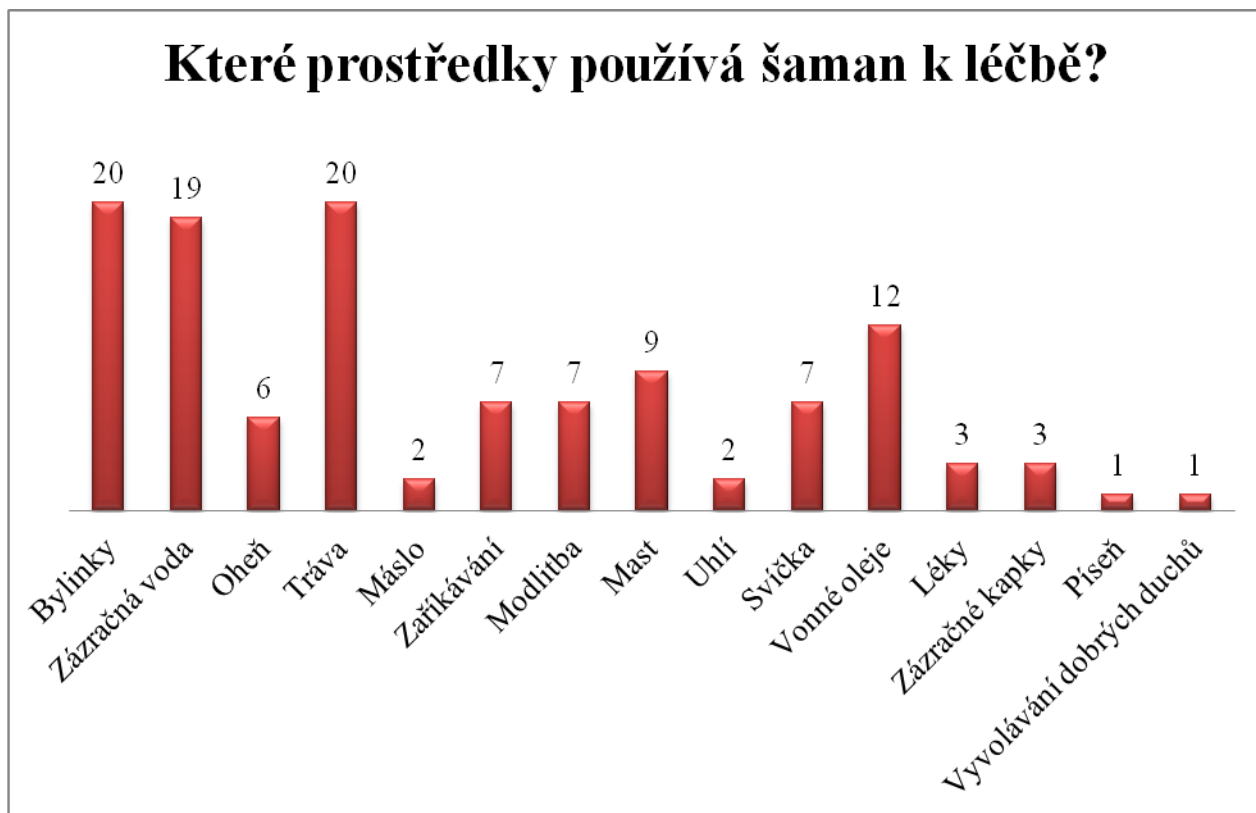
Zdroj: Vlastní

Graf č. 7 ukazuje, kolik šilinků stojí jedna běžná návštěva u šamana. Pro orientaci 0,870 Kč/100 UGX (<http://www.penize.cz/kurzy-men/215309-ugandsky-silink>). Z toho vyplývá, že nejmenší částku, kterou je třeba zaplatit za léčbu u šamana je v přepočtu 176 Kč (20 000 UGX). Nejvyšší je potom 1320 Kč (150 000 UGX) a více.

Podle výsledků dotazníkového šetření se průměrná částka za léčbu u šamana pohybuje mezi 90 000 – 120 000 UGX tedy 792 – 1056 Kč.

Hypotéza č. 4: Šamani k léčbě nejčastěji používají zaříkávání a modlitby.

Graf č. 8

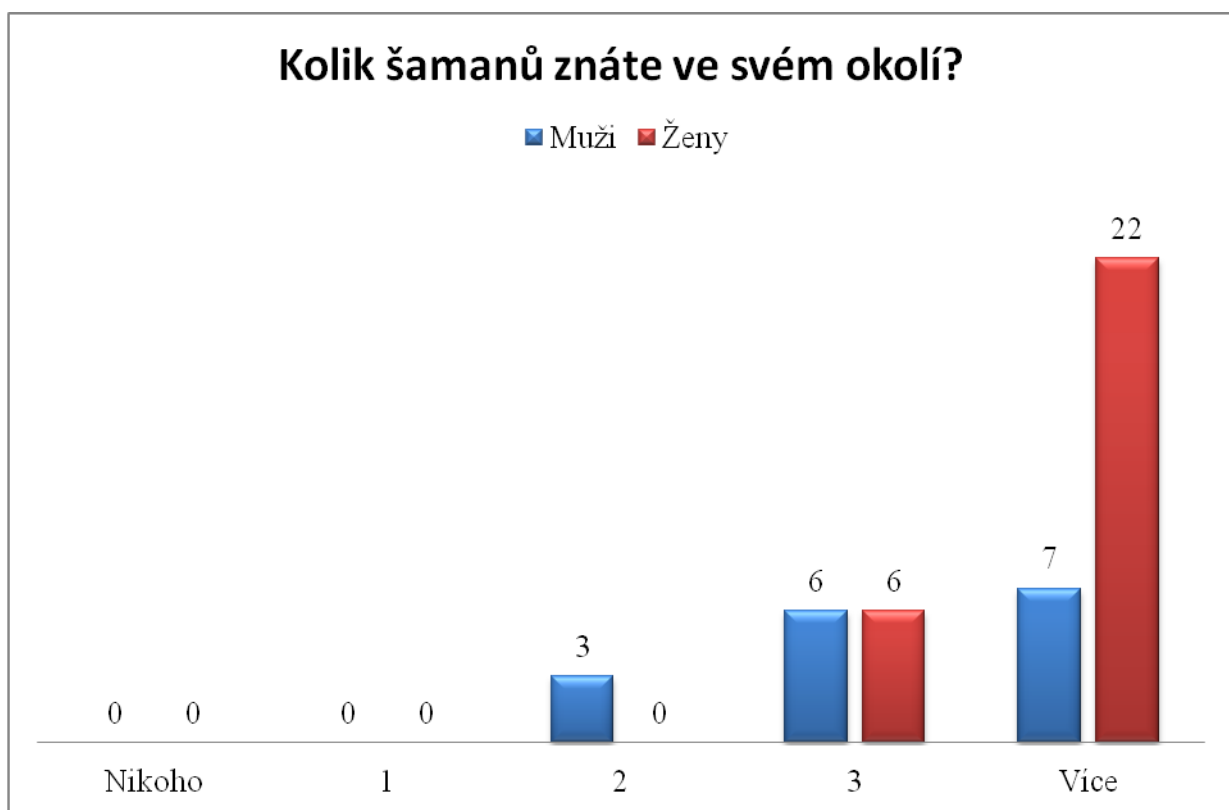

Zdroj: Vlastní

Graf č. 8 znázorňuje všechny možné prostředky, které šamani v Ugandě používají k léčbě nemocných. Převažují bylinky, tráva a zázračná voda. Dále vonné oleje, masti, zaříkávání, modlitby, svíčky a oheň.

Hypotéza č. 4 se tedy nepotvrdila. Zaříkávání a modlitby se mezi odpověďmi vyskytly spíše menší měrou.

Graf č. 9

Zdroj: Vlastní

Z dotazovaných respondentů má 29 ve svém okolí více jak 3 šamany. Přesně tři šamany ve svém okolí zná 12 dotazovaných a 3 znají jen 2.

7.4. Diskuze

Výzkumné šetření si kladlo za cíl především zmapovat vztah obyvatel Ugandy z vesnice Nyakvera a klientů organizace Shalom for Uganda k šamanským léčitelům a odborné lékařské pomoci. Průzkum probíhal formou dotazníkového šetření, které se uskutečnilo v místní komunitě. Dotazníky byly anonymní.

Výsledky dokazují, že dotazovaní klienti, jsou stále ještě ve fázi, kdy jsou ochotni svěřit své zdraví šamanským léčitelům, a troufám si říci šarlatánům. To dokazuje potvrzení hypotézy č. 1, kde je jasně patrné, že ženy mají větší vztah k magii a kouzlům než muži. Ovšem více jak polovina dotazovaných radši svěří své zdraví odborníkům v nemocnici. Ostatní jdou raději k šamanovi.

Hypotéza č. 2 se potvrdila jen částečně. Z dotazovaných žen jde 22 raději do nemocnice. Zbylých 6 navštěvuje šamana. U dotazovaných mužů v tomto případě rozhodně převládá návštěva nemocnic. Potvrzuje se zde opět to, že ženy jsou v tomto ohledu více spirituální.

Šamani jsou nekvalifikovaní a jejich praktiky mohou ve více případech spíše ublížit než někomu zachránit život. Šaman potřebuje svoje zákazníky, aby se uživil. Ostatně jak udává Wolf (2009, s. 7) „Šamanství má svoje odvěká pravidla, podle nichž šaman nesmí nikdy odmítnout pomoc, o kterou je žádán, ale také je závislý na komunitě, v níž žije, a je tu vlastně on pro ni, nikoliv ona pro něho. Jestliže se na něho přestanou lidé obracet, je to znamení, že nezískal důvěru, že je špatný šaman a že ho opustili jeho pomocní duchové. A to je konec jeho šamanství, ať je jakkoliv specializované.“

Tím se dostáváme k tomu, kolik jsou lidé ochotni zaplatit za léčbu u šamana. To dokládá graf č. 7. Jsou to nemalé částky, které obvykle zruinují rodinu i na několik měsíců. Šamanovi se platí předem, ale i zpětně, když se ukáže, že jeho léčba byla účinná.

Například si někdo dojde za šamanem, že má problém sehnat si zaměstnání. Šaman si nechá na začátku zaplatit a vykoná všechny možné procedury a obřady, které uzná za vhodné a účinné. Tyto obřady mohou trvat i několik týdnů, záleží na závažnosti problému. Po skončení léčby jde dotyčný domů a jako předtím si jde hledat práci. Pokud uspěje na pohovoru a práci dostane, musí šamanovi věnovat svou první výplatu jako oběť bohům.

Konkrétní případ z literatury udává Wolf (2009) v příkladu o súdánském černochovi, který chce získat imunitu proti jakémukoliv hadímu uštknutí. Vydá se tedy k šamanovi, se kterým se odebere do pralesa k čtrnáctidennímu léčení. Šaman na něm provádí různé procedury. Nutí ho dodržovat různé diety a půsty, napájí ho lektvary, tančí za zvuku bubínku a nakonec mu pálí kůži a velkými trny probodává kůži na bicepsu. Do rány nalije jakýsi předem připravený odvar. Černoch dostane vysoké horečky a na pár dní upadne do bezvědomí. Když se probere, je léčba hotova a on přežije jakékoliv hadí uštknutí jen s lehkou zimnicí. „ Za tuto proceduru musí ovšem medicinmanovi vydatně zaplatit. Platí se obvykle v naturáliích a taxa je poměrně vysoká, činí téměř polovinu toho, co musí mladý muž zaplatit za výkupné při sňatku, tj. až několik kusů koz, ovcí nebo jiných zvířat.“ (Wolf, 2009, s. 13)

Podle výsledků výzkumného šetření je patrné, že klienti jsou si vědomi toho, že v odborných zdravotnických zařízeních se jim dostane mnohem lepší péče než u šamanského léčitele. Tím se potvrdila hypotéza č. 3, kdy u odpovědí není stoprocentní úspěšnost při léčbě v nemocnici, ale odpověď, že někdy byla v nemocnici léčba úspěšná, nám převažuje. Takto odpovědělo 30 dotazovaných a 12 se v nemocnici vyléčilo pokaždé. Šaman má v tomto případě úspěšnost také velkou, ale rozhodně menší než co se týká zdravotnických zařízení.

Nástroje, které šamanští léčitelé používají ke svým procedurám a obřadům jsou různé. Každý rituál je specifický a zaměřený na konkrétní problém. Hypotéza č. 4 udávala, že šamani k léčbě nejčastěji používají zařikávání a modlitby. Není tomu tak. Nejčastěji se

k léčbě používají různé bylinky, koření, tráva, vonné oleje a zázračná voda. Pak přichází na řadu zaříkávání, modlitby a třeba masti. Další odpovědi jsou vyobrazené v grafu č. 8.

Co se týká grafu č. 9 a toho co znázorňuje, tak je brán pouze orientačně a pro představu toho, kolik zhruba šamanů má obyvatel Ugandy ve svém okolí. Z vlastní zkušenosti si troufám říci, že se tyto výsledky nemusí týkat pouze Ugandy, ale téměř všech států rovníkové Afriky a okolí. Soudím tak na základě své tříměsíční stáže v africké Zambii, kde jsem působila s neziskovou organizací Njovu, n. g. o. v malém západním městě Mongu.

Vedoucí mé diplomové PhDr. Monika Nová měla možnost promluvit si se šamanem přímo v jeho ordinaci v Malawi, v hlavním městě Lilongwe. Podle jejích slov má zdejší šaman praxi už 15 let. Své služby poskytuje za úplaty (5 – 8 USD / hodina). Má stále pacienty, kteří se prý rádi vrací. Nejčastěji k němu chodí ženy, které většinou přivedou i své děti. Muži chodí zřídka. Léčba probíhá tak, že na sezení dá pacientovi list papíru, na který si napíše všechny své pocity a problémy, kterých by se rád zbavil. Tento papír potom spálí v ohni, který šaman na začátku sezení zapálí uprostřed chýše. Oheň v tomto případě spálí všechno zlé, co si pacient na papír napsal, a všechny problémy mají s ohněm odejít. Šaman si všechno také zapisuje do svého notýsku a v podstatě si tím vede evidenci pacientů. K léčbě používá různé nástroje. Většinou to jsou klacky a kameny, které nasbírání v bushi, a které jsou údajně léčivé. Dále v bushi sbírá různé brouky, které nakládá do olejů (viz. Příloha F a G). Během rituálu pak za zpěvu modliteb potírá pacientům jejich rány. Podle jeho vlastních slov, je pro něj nejdražší investicí nákup sirek a svíček, kterými dodává své ordinaci mystický ráz.

Být šamanem je podle mého názoru velký business. Z mých zkušeností se v oblastech s větší koncentrací obyvatel vyskytuje hned několik šamanů. Troufám si říci, že doslova na každém rohu je chýše s nápisem „witch doctor“. V tomto oboru tedy panuje velká konkurence. Pokud tedy nemluvíme o malé vesničce, která je mimo civilizaci, kde se obvykle vyskytuje jen jeden kmenový šaman.

Závěrem bych chtěla podotknout, že povědomí naší společnosti o léčebných metodách v Africe je podle mého názoru velmi zkreslené. Sama jsem se setkala s názory, že v Africe léčí jen šamani, že tam jsou lidé poblázněni kouzly a magií a že obyčejný a kvalifikovaný doktor si tam moc pacientů nezíská. Není tomu tak. Toto výzkumné šetření dokazuje, že africký kontinent se pomalu ale jistě staví na nohy a lidem se dostává více rozumu. Věřím, že postupem času, budou šamanští léčitelé, kouzelníci a mágové už jen výtvarným kmenů žijících hluboko v buši, kam se normální doktor nedostane.

8. ZÁVĚR

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo podat informace o čarodějnictví a alternativních léčebných metodách v rovníkové Africe. Na tomto kontinentu panuje naprosto odlišná kultura než, na jakou jsme my, Evropané zvyklí. V severních zemích Afriky převládá islám, popřípadě křesťanská víra, avšak konče Saharou se křesťanství střídá nebo prolíná s různým tradičním náboženským vyznáním a vírou. Je tu neuvěřitelná rozmanitost kmenů jako jsou Jorubové, Azandé, náboženský kult Vodun a mnoho dalších. Vzájemně se různě prolínají a působí na sebe. Lidé v Africe díky těmto kulturním zvyklostem nemají snadný život. Například Afričané postižení albinismem jsou díky pověrám a zvěstem brutálně vyvražďováni a části jejich těl jsou rozprodávána, aby sloužila k magickým rituálům nebo jako předměty pro štěstí, tzv. fetiše.

Jak jsem již častokrát ve své práci zmiňovala, tak obyvatelé Afriky jsou velmi spirituálně založeni. Jejich ohromná víra v nadpřirozeno, je hluboce zakořeněna v jejich kultuře. Víra v čarodějnictví, okultismus a magické síly je nedílnou součástí jejich každodenního života. Mnoho z nich žije v neustálém strachu z čarodějné síly, která by mohla napadnout jeho nebo někoho blízkého. Proti těmto temným silám se lidé brání za pomoci šamanů neboli lidových léčitelů. Jejich úloha je bojovat s čarodějnictvím. Odhalují čaroděje a temné síly pomocí svých věšteckých schopností a pomocí různého šamanského náčiní. Následně jsou schopni čaroděje označit a v některých případech povzbudit a vyprovokovat okolí k tomu, aby ho pronásledovalo a posléze i zabilo.

Dalším úkolem šamanů je léčit nemocné od jakýchkoliv nemocí a neduhů, které je potkají. Být šamanem v Africe je velký business. Mají obrovskou klientelu, která jim dává mnohem raději přednost před návštěvou odborného lékaře. Léčí pomocí různých technik. Nejčastěji používají k léčbě bylinky, které aplikují v různých podobách. Jsou to různé odvary, které musí pacient vypít, léčivé bylinkové koupele, v některých kmenech dokonce šamani dělají zářezy do kůže, do kterých následně vkládají usušené bylinky. Kromě bylinek požívají techniky, při kterých jsou schopni dostat se vlastní vůlí do

takzvaného extatického stavu, při kterém se spojí s duchy a prosí je o uzdravení daného pacienta.

Dalším cílem mé práce bylo zmapovat, jaký mají obyvatelé Ugandy vztah k tradičním léčitelům. Výzkumné šetření probíhalo formou dotazníků přímo v Ugandě ve vesnici Nyakyera. Výsledky jasně vypovídají o tom, že léčitelé v Ugandě se těší velké popularitě. K mému překvapení se ale ukázalo, že lidé nechodí jen k šamanům, ale většina jde nejprve do nemocnice. Pomoc Šamana tak berou jako sekundární v případě, že pomoc v nemocnici selže. Každopádně víra v magii, kouzla a čarodějnictví byla u respondentů potvrzena, a ukázalo se, že v tomto ohledu jsou více pověřivé ženy než muži.

Seznam použité literatury

ATTENBOROUGH, Anthony. *Rodinná encyklopedie alternativní medicíny*. Vyd. 1. Překlad Jarmila Emmerová. Ilustrace Andrew Aloof. Praha: Reader's Digest Výběr, 1997, 399 s. ISBN 80-902-0693-X.

BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Vyd. 1. Překlad Vladimír Petkevič. Praha: Portál, 2008, 335 s. ISBN 978-807-3673-789.

CAVENDISH, Richard. *Dějiny magie*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1994, 205 s. ISBN 80-207-0509-0.

DIEHL, Daniel a Mark DONNELLY. *Historie kanibalismu, aneb, Ochutnej svého souseda*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2007, 302 s. ISBN 978-807-2521-937.

ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Vyd. 1. Překlad Barbora Antonová. Brno: Computer Press, 2004, vi, 213 s. Eseje a studie. ISBN 80-722-6901-1.

ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Vyd. 1. Překlad Barbora Antonová. Brno: Computer Press, 2004, vi, 213 s. Eseje a studie. ISBN 80-722-6901-1.

EVANS-PRITCHARD, E a Eva GILLIES. *Witchcraft, oracles, and magic among the Azande*. Abridged with an introd. by Eva Gillies. Oxford: Clarendon Press, 1976, xxxiii, 265 p. ISBN 01-987-4029-8.

HOGG, Garry. *Kanibalové a jejich oběti: existují ještě?*. Vyd. 1. Překlad Josef Wolf, Miloš Kopal. Praha: Svoboda, 1995, 274 s., [24] s. obr. příl. ISBN 80-205-0439-7.

JÁNSKÁ, Kateřina. *Fenomén dětí – čarodějů v současné Subsaharské Africe*. Plzeň, 2012. 48 s. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni.

KANDERT, Josef. Orišové a lidé: Jorubové ze západní Afriky. In: *Normativní a žité náboženství*. Editor Luboš Bělka, Milan Kováč. Brno: Masarykova Univerzita, 1999, 23 - 43. ISBN 80-967-8604-0.

LAWSON, E. *Náboženství Afriky: tradice v proměnách*. V čes. jaz. vyd. 1. Překlad Stanislav Novotný. Praha: Prostor, 1998, 141 s. Obzor (Prostor), sv. 17. ISBN 80-851-9083-4.

MILDNEROVÁ, Kateřina. *Můj soused je čaroděj*. Ilustrace Ivana Směšná. Brno: Jota, 2011, 154 s., [16] s. barev. obr. příl. Cestopisy (Jota). ISBN 978-80-7217-832-2.

- MILDNEROVÁ, Kateřina. *Pití fetišů: náboženství a umění vodun v Beninu*. Vyd. 1. Praha: Malvern, 2012, 399 s. Kulturní antropologie, 1. sv. ISBN 978-808-7580-240.
- PLEŠINGER, Vladimír. *Kniha Konga: výpravy k srdci temnot*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2007, 355 s. Cestopisy (Jota). ISBN 978-80-7217-528-4.
- ROZTOČIL, Aleš. *Moderní gynekologie*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, xviii, 508 s. ISBN 978-802-4728-322.
- ŠERÝ, Miloslav. *Regionální geografie Afriky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013, 83 s. Studijní opory. ISBN 978-802-4438-962.
- ŠERÝ, Vladimír a Ondřej BÁLINT. *Tropická a cestovní medicína*. Praha: Medon., 1998, 561 s. ISBN 80-902-1224-7.
- ŠULCOVÁ, Veronika. *Vúdú: magie a náboženství*. 1. vyd. Praha: Vodnář, 2013, 494 s. ISBN 978-80-7439-071-5.
- WOLF, Josef. *Od umění pravěkých šamanů: od umění pravěkých šamanů po současné poznatky vědy o člověku*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2009, 280 s. ISBN 978-808-6078-991.
- ZELENÝ, Mnislav. *Malá encyklopedie šamanismu*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007, 287 s. ISBN 978-807-2772-766.

Internetové zdroje

ADLEROVÁ, Iva. Tajemné, mocné, nezbytné i hrozné – rituály. *21. Století* [online]. 2011 [cit. 2015-04-07]. Dostupné z: <http://21stoleti.cz/2011/06/22/tajemne-mocne-nezbytno-i-hrozive-%E2%80%93-ritualy/>

BOSELEY, Sarah. Background: health in Uganda. In: *The Guardian* [online]. 2008 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/katine/2008/mar/06/katinegoalbackground.background>

Čarodějnictví. In: *Http://deti-noci.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://deti-noci.cz/2013/07/tajemno/historie/carodejnictvi/>

DRAHORÁDOVÁ, Markéta. Být africkým albínem je prokletí. In: *Nezávislý deník Independent* [online]. 2014 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://nezavisly.com/byt-africkym-albinem-je-prokleti/>

JAKUBČIAKOVÁ, Veronika. Podivnosti lidových léčitelů a všelék doktora Komena. In: *Rajský plyn* [online]. 2013 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z: <http://www.rajskyplyn.cz/bulletin/rijen-listopad-2013/podivnosti-lidovych-lecitelu-a-vselek-doktora-komena/>

KING, Rachel a Jaques HOMSY. Involving Traditional Healers in AIDS Education and Counselling in Sub-Saharan Africa: a review. *AIDS* [online]. 1997 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://fieldresearch.msf.org/msf/bitstream/10144/19979/4/king.pdf>

KUTILOVÁ, Markéta. Afričtí šamani: Tradice, která nemizí. In: *Www.neosaman.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-04-02]. Dostupné z: <http://www.neosaman.cz/2013/africti-samani-tradice-ktera-nemizi/>

Loví nás jako divou zvěř a sekají nám údy, popisuje albín z Tanzánie. In: *Zprávy idnes* [online]. 2015 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/lovi-nas-jako-divou-zver-a-sekaji-nam-udy-popisuje-albin-z-tanzanie-10q-/zahranicni.aspx?c=A140321_191026_zahranicni_ipl

MILDNEROVÁ, Kateřina. *Nástin společných aspektů afrického tradičního léčitelství Bantuské oblasti*. Plzeň, 2008. 12 s. Dostupné z: http://antropologie.zcu.cz/media/webzin/webzin_2-3_2008/1_nastin_spolecnych_aspektu.pdf. Odborná stať. Katedra antropologických a historických věd, FF ZČU.

ROSKOVÁ, Lenka. *Afrika nevšedníma očima: nejen v českých školách*. 2008, 87 s.
Dostupné z: http://www.centrumnarovinu.cz/files/Afrika_nevsednima_ocima.pdf

Uganda: Základní informace o teritoriu. *Businessinfo: Oficiální portál pro podnikání a export* [online]. 2012 [cit. 2015-02-23]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/uganda-zakladni-informace-o-teritoriu-17798.html#sec5>

VAŠKOVÁ. Pálení čarodějnic: Původ a historie. In: *Www.regionpress.cz* [online]. 2008 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://regionpress.cz/default.aspx?ID=2164>

Who traditional medicine strategy 2002-2005 [online]. Geneva: World Health Organization, 2002, viii, 61 p.[cit. 2015-04-17]. Dostupné z: http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_EDM_TRM_2002.1.pdf?ua=1

Časopisy

MAREČEK, Jiří. Bílé prokletí: Jak vznikají albíni?. *Svět na dlani*. 2015, č. 4.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Dotazník k výzkumnému šetření v anglickém jazyce.	73
Příloha B: Dotazník k výzkumnému šetření v českém jazyce.	75
Příloha C: Politická mapa Afriky	77
Příloha D: Mapa Ugandské republiky.....	78
Příloha E: Ordinace šamana v Malawi.....	79
Příloha F: Léčivé klacky a kameny.....	80
Příloha G: Léčivé oleje, různé přípravky určené k léčbě	81
Příloha H: Šaman v Malawi	82

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Státy rovníkové Afriky – náboženské a jazykové složení	12
Tabulka č. 2: Statistika náboženského vyznání z geografického hlediska (Benin).....	27

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma č. 1: Jorubský náboženská systém.....	22
Schéma č. 2: Označení Vúdú ve světě.....	26

PŘÍLOHY

Příloha A: Dotazník k výzkumnému šetření v anglickém jazyce

Hello, my name is Lucie Poprocká. I am a student at Charles University in Czech republic.

I would like to ask you to fill out this questionnaire, which is anonymous and will be used for the research part of my thesis.

1. I am:

- a) Male
- b) Female

2. I am:

- a) 15 – 18 years old
- b) 19 – 25 years old
- c) 26 – 30 years old
- d) 31 – 40 years old
- e) Older

3. Do you believe in magic? (witchcraft, sorcery....)

- a) Absolutely yes
- b) Maybe, I don't know
- c) Absolutely not

4. When I feel sick I am going to:

- a) Doctor /hospital
- b) Witch doctor
- c) Nowhere – I help myself

5. Witch doctor healed me:

- a) Everytime, when I come
- b) Sometimes
- c) Never
- d) I have never been there

6. Doctor (in hospital) healed me:

- a) Everytime, when I come
- b) Sometimes
- c) Never
- d) I have never been there

7. How many shillings you have to pay for treatment for a witch doctor?

8. If you know, write what witch doctor uses to heal you? Wich stuff?

9. How many witch doctors do you know, in your neighborhood?

- a) Nobody
- b) 1
- c) 2
- d) 3
- e) More

Příloha B: Dotazník k výzkumnému šetření v českém jazyce

Dobrý den, jmenuji se Lucie Poprocká. Jsem studentka Karlovy univerzity v České republice.

Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění tohoto dotazníku, který je anonymní, a jeho výsledky budou použity ve výzkumném šetření mé diplomové práce.

1. Jsem:

- a) Muž
- b) Žena

2. Je mi:

- a) 15 – 18 let
- b) 19 – 25 let
- c) 26 – 30 let
- d) 31 – 40 let
- e) Více

3. Věříte v kouzla? (čarodějnictví, kouzelnictví....)

- a) Rozhodně ano
- b) Možná, nevím
- c) Rozhodně ne

4. Když se cítím nemocný/á, tak jdu za:

- a) Doktorem/do nemocnice
- b) Šamanem
- c) Nikam, pomohu si sám/a

5. Šaman mě vyléčil:

- a) Pokaždé, když jsem přišel/přišla
- b) Někdy
- c) Nikdy
- d) Nikdy jsem tam nebyl/a

6. Doktor (v nemocnici) mě vyléčil:

- a) Pokaždé, když jsem přišel/přišla
- b) Někdy
- c) Nikdy
- d) Nikdy jsem tam nebyl/a

7. Kolik šilinků musíte zaplatit za léčbu u šamana?

8. Pokud víte, napište, které prostředky a věci používá šaman k uzdravování?

9. Kolik šamanů znáte ve svém okolí?

- a) Žádného
- b) 1
- c) 2
- d) 3
- e) Více

Příloha C: Politická mapa Afriky

Zdroj: www.google.com

Příloha D: Mapa Ugandské republiky

Zdroj: www.google.com

Příloha E: Ordinace šamana v Malawi

Zdroj: Monika Nová

Příloha F: Léčivé klacky a kameny

Zdroj: Monika Nová

Příloha G: Léčivé oleje, různé přípravky určené k léčbě

Zdroj: Monika Nová

Příloha H: Šaman z Malawi

Zdroj: Monika Nová

Summary

I've focused my thesis on witchcraft and alternative treatment methods of equatorial Africa. It is divided into two parts. In the theoretical part I describe witchcraft and individuals who were and to this day still are practicing it. I also deal with the well known tribes which are closely connected to witchcraft such as The Yoruba, Azande and Vodun. I describe African rituals like sacrifices to Gods, female circumcision, cannibalism and initiation rituals. I also highlight the issue of albinos. In the next chapters I focus on the alternative treatment methods, healers, shamans and their practices. One of the chapters is dedicated to The Republic of Uganda, where I describe local healthcare, shaman practice and the activity of the Lord's Resistance Army. Next I describe a non profit organisation Shalom for Uganda.

In the practical part I present a research which is aimed at the awareness of the residents from the village Nyakyera in Uganda to witchcraft and their relationship to common healers and shamans.